

BÜLLETÄÄN

EESTI ÕPETAJATE KESKÜHINGU
HÄÄLEKANDJA

K. K. K.

Eesti Õpetajate Keskühingu
häälekandja

BÜLLETÄÄN

Nr. 31

Bulletin of the Estonian Teachers Association in exile

Stokholm 1983

S I S U K O R D

1. Märkmeid tööst eesti kooliväljal — Herman Rajamaa	3
2. Moodne aeg ja keeleõpetus — Tiit-Mai Grönberg-Vanderer	8
3. Lauluõpetusest täienduskoolis — Lydia Aruvald	14
4. Usutus Baltimore'i Eesti Kooli juhatajaga	16
5. Eesti keel ja meie noored — Gaston O. Randvee	19
6. Uusi reegleid eesti grammatikas — Paul Laan	24
Tööväljalt	
7. Tööst ja probleemidest Norrköpingi Eesti Täienduskoolis — August Liiv	31
8. Pedagoogiline kursus Ojamaal — Ruth Laas	35
9. 70 aastat V. Tammani „Kooli laulmise raamatu” ilmumisest — Enn Saluveer.	36
Minevikuradadelt	
10. Täiendavaid märkmeid Läänemaa Õpetajate Seminarist — Herman Rajamaa	37
11. 50 aastat Tartu Pedagoogiumi asutamisest	42
12. Varia — Herman Rajamaa	43

„Bülletääni” toimetus: Herman Rajamaa (ansvarig utgivare), Udo Juuno, Henno Kirikmäe, Paul Laan, Heinrich Mark, Edgar Marten, Gaston O. Randvee, Leida Rosenthal-Sulg ja Marje Tui-Lund

Eesti Õpetajate Keskühingu ja „Bülletääni” toimetuse ja talituse aadress:

Estniska Skolan
Svartmangatan 20–22
S–111 29 Stockholm
S w e d e n

MÄRKMEID TÖÖST EESTI KOOLIVALJAL

„Bülletääni” veergudel oleme ikka aegajalt pühendanud ruumi ka didaktilis-metoodilistele küsimustele. Alljärgnevalt olgu esitatud senistele arutlustele natuke lisandeid, millede juurde on põimitud mõningaid märkmeid ka pedagoogilise psühholoogia valdkonnast ja eesti keeleõpetusest.

Enne käesoleva kirjutise peaküsimuste juurde asumist heidaksime üsna põgusa pilgu sellele tööväljale, kus hetkel toimub meie eesti rahvuslik kasvatus ülemaailmses ulatuses. Meie silmade ette kerkib sel puhul väga kirju pilt. Kolmele täiskoolile vabas maailmas – Eesti Gümnaasium, Eesti kool Stokholmis ja Eesti kool Göteborgis – seltsivad kolm üsna suurt kooli Torontos, sealse täienduskooli, keskkooli ja gümnaasiumi näol. Nendele järgneb kirev täienduskoolide – mõnel maal ka lihtsalt: eesti koolide – võrk Rootsist Austraaliani. Eesti koolides õppimise kestvus on enamasti 6-8 aastat. Teadaolevalt pikendatakse New Yorgis eesti keele ja muude rahvuslike ainete õppimist keskkooli raamides ja Baltimore’is õpilastele eesti koolis käimist kuni Ameerika kõrgkoolini, s.o. kokku 12 aastat.

Nendele lisaks olgu märgitud eesti keele õpetamist Rootsi koolides kodukeele õpetamise raamides ja mitut laadi eesti keele kursused mitmel maal keskkooli, gümnaasiumi ja ülikooli tasemel. Erilist mainimist vääriavad ka eesti keele kursused alam- ja ülemastme ulatuses ja ettevalmistused vastavateks eksamiteks ülikoolide juures Inglismaal. Lõpuks peame erilise heameelega märkima eesti keele õpetamist eelkooliastmel – lasteaedade ja mänguringide raamides. See on äärmiselt õnnistusrikas tööväli rahvuslikuks kasvatuses ja eesti keele õpetamiseks. Oleme lasteaedades ja mänguringides tehtavat tööd juba varem „Bülletääni” veergudel üsna ulatuslikult käsitlenud.

Peale kooliõpetuse mitmesugustes süsteemides teostatava õpetamise peame erilise rõhutamisega märkima eesti keele õpetamist koduõpetuse raamides. See on kõige pikema kestusega õpetamine: hällist alates kuni noorte täiskasvanuiks saamiseni. Selle väga pika aja jooksul võib – eriti kooliõpetuse tõhusal kaasabil – väga palju saavutada ja on ka paljudes kodudes tõepoolest saavutatud. Seetõttu on meil siiski üsna rohkesti hea eesti keele oskusega noori. Kahjuks on seda ütlemana head võimalust eesti keele õpetamiseks paljudes eesti kodudes puudulikult või üldse mitte kasutatud! See on väga valus küsimus, sest sellest oleneb meie säilimine võõrsil. Seetõttu tuleb selle probleemi väsimatuks selgitamiseks ja lahendamiseks kõik meie vaimsed ja ainelised jõud mobiliseerida!

Ükskõik missuguses koolitüübis — kodu kaasa arvatud — lapsi õpetatakse hällist alates, tuleb igal sammul arvestada nii lapse psüühilist arengut kui ka didaktilis-metoodilisi tegureid. Kui me jätame vastavad tegurid õpetustöös arvesse võtmata, siis jääb kodudes ja eesti koolides teostatav õppe- ja kasvatus töö puudulikuks või annab koguni negatiivseid tulemusi.

Alamal olgu esitatud mõned näited tegeliku õpetustöö valdkonnast kodus ja koolides.

LUGEMISÕPETUS

Lugemisõpetus on juba üle paari sajandi olnud peamiselt eesti kodude ülesandeks ja olude sunnil peab see jääma ka Välis-Eestis meie kodude õlgadele. Minevikust me teame, et lugemise õpetamine on toimunud pahatihti püksirihma ja kasevembla saatel. Jah, räägitakse isegi pisarateojadest! Lapse hingeelu ja mitmete intellektuaalsete võimete arengu mittetundmise tõttu hakati lugema õpetamist teostama vääral ajal ja vääral viisil. Mul on tulnud olla tunnistajaks, kui õpetaja kooli I klassis tõreles õpilasega, kelle lugemisoskus oli väga vaevaline: „Mis, Sina Jaan, oled nii vilets lugeja! Vaata, kui hästi ja soravalt juba Peeter loeb! Ja ta on ju sinust noorem!” Vaene õpilane Jaan sai süütult riielda. Riidlev õpetaja ei teadnud, et lapse võime lugemisoskuse omandamiseks areneb individuaalselt väga erinevalt. See võime hakkab arenema paljudel lastel juba nelja-viieaastaselt. Mõnedel ka hiljem. Päris hiljaks ei saa seda siiski jätta, sest võime lugema õppimiseks hakkab aastatega kahanema: mida vanemad on lapsed, seda raskem on lugema õppida. Selle kohta on nüüd kibedaid kogemusi alaarengumaadelt, kus kirjaoskamatus eelvideerimiseks on hakatud ka täiskasvanuile nõudma lugemisoskuse omandamist.

Eelkoolieas tuleb lastevanemal hoolega valvata seda momenti, mil lapsel tekib huvi raamatute ja vastavate piltide kaudu ka tähtede ja sõnade vastu — võime lugemisoskuse omandamiseks on hakanud arenema. Sealtsiis algab tee kirjasõna lugemisele ilma püksirihma ja kasevembla kaasabitaga. Sel puhul mitte unustada, et lapse kõigi võimete arengus tekivad teatud seisakud, pausid. Nii esineb ka lugemisvõime arengus aegajalt seisakuid. See seisak ilmneb lapse huvipuuduses lugemise vastu: ta ei taha enam tähtedega mängida ega nendega tegelda. Seda seisakut tuleb respektierida ja last mitte siis sundida lugemisele. Laskem tal puhata! Mõne aja pärast tuleb lugemishuvi tagasi — ja elu läheb edasi uutele võitudele raamatumaailma tungimisel.

Kuidas on meie laste eesti keele lugemisoskusega Välis-Eestis? Saa-

dud andmete järele näib see kohati olevat üsna kehv. Nagu eelpool oli juba märgitud, on lugema õpetamine esijoones kodude ülesanne. Seetõttu tuleb kodud, kus on koolieelikuid, aegsasti käsile võtta. Lasteaiaid, mänguringid, suvekodud ja -laagrid saavad hea tahtmise puhul lugemisoskuse algmete õigeaegseks omandamiseks palju korda saata. Kas neid võimalusi ka kasutatakse maksimaalses ulatuses?

DIDAKTIKAST JA METOODIKAST

Uues eesti keele õpikus ja selle juurde kuuluvais töövihikuis on keeleprobleemide käsitlemisel ja vastavate kokkuvõtete ja järelduste puhul püütud võimaluste piires vältida õpilastele a i n u ü k s i valmisvastuste ja -reeglite esitamist. Küsimuste ja muude vihjete abil on püütud õpilasi mõtlema panna ja neid endid vajalike järelduste leidmisele ja nuputamisele virgutada. Kuna see on veidi uudne menetlus meie senise keeleõpetuse metoodikas ja teiseks on uus õpik määratud algastmele, kus lapsed on veel õige noored, siis on seda esialgu kasutatud väga tagasihoidlikult ja üsna piiratud ulatuses.

Meid tiivustas sellise uudse menetluse kasutamisele võtmist vastavate psühholoogiliste ja didaktiliste uurimuste kaudu saadud andmed. Nende põhjal on selgunud, et õpilastele jääb meelde umbes 10 % sellest, mida nad olid ainult lugenud; 20 % sellest, mida nad olid kuulnud; 30 % sellest, mida nad olid vaadelnud; 50 % sellest, mida nad olid näinud ja kuulnud; 70 % sellest, mille kohta neil oli võimalus omi arvamusi avaldada; 90 % sellest, mille kohta oli õpilastel võimalus omi arvamusi avaldada ja antud ülesandeid ka praktiliselt lahendada.

Eespool esitatud andmed on esitatud väga kokkuvõtlikult ja kehtivad rohkem vanemate õpilaste kohta — viiendast õppeaastast ülespoole. Aga keeleõpetuse alal on nendest mõndagi ilmnenud ka nooremate õpilaste puhul. Ka nooremis klassides ja kodudes üksikute õpilaste mõtlema panemisele ja neid vajalike järelduste leidmisele virgutamine on täiesti mõeldav ja sobiv menetlus. See võtab küll mõnede õpilaste juures aega ja nõuab pingutust, aga see tasub end mitmekordselt. See, millele õpilane ise jõuab oma lugemise, vaatlemise ja mõtlemise abil, kinnistub tema teadvusse kindlamini kui see, mis on talle järjest täiesti valmilt esitatud. Igapäevased kogemused ja tähelepanekud näitavad paljude õpilaste suurt kalduvust mugavusele ja mitte-mõtlemisele. See on mitmetel puhkudel vastava harjumuse puudusest tingitud. Kas õpetajad ja lastevanemad on mõelnud sellele?

*

INDIVIDUAALNE TÖÖVIIS

Minu kõrvus kumisevad veel paljude aastate järele mitmete õpetajate rõõmsameelsed kinnitused, et t e m a klass on oma teadmistes, püüdmistes, edasijõudmises ja võimetes täiesti ühtlane! Need õpetajad elasid ja töötasid koolis suurima rahuloluga. Esines aga veel rohkem õpetajaid, kes olid rahulolematud, koguni õnnetud – nende õpilaste hulgas olevat n.ö. „puupäid”, kes ei viitsivat õppida, tegevat igasuguseid karutükke või ei tahtvat üldse koolis käia jne. Ühes eesti täienduskoolis paarkümmend aastat tagasi kurtis õpetaja enne tunni algust, et tal olevat kaks paha poissi, kes rikkuvat korda klassis, tegevat aina koerust jne. Õppetöö kestel selgus, et on tegemist väga andekate õpilastega, kes saavad õpetaja antud ülesannetega lühikese ajaga hakkama ja siis ei ole neil enam teha muud, kui koerust ja korda rikkuda. Need kaks poissi on juba ammu kõrgema hariduse saanud ja nüüd silmapaistvad tegelased eesti ühiskonnas.

Ühe kooli külastusel pöördus üks lapsevanem minu poole nukra näoga ja ütles, et tema poeg ei tahtvat enam kuidagi moodi eesti koolis käia. Mispärast? Tema poja eesti keele harjutuste- ja etteütlustevihikut lehitsedes ilmnis palju punast kirja ja mitu hinnat – „nõrk”! Poisi ema lisas veel juurde, et tema poeg olevat rootsi koolis väga tugev matemaatikas, eriti peastrehkendamises kõige parem klassis. Mis teha, eesti koolis ei ole matemaatikat, peastrehkendamisest rääkimata! Kas ei peitu siin üks ajendeid eesti koolist enneaegse väljalangemise kohta? Me mõõdame k õ i k i õpilasi ühesuguse mõõdupuuga ja nõuame k õ i g i l t õpilastelt ühepalju ka eesti keele grammatika ja õigekirjutuse rägastikus! Kas me ei tee mõnede õpilastele sel viisil liiga ja nõuame rohkem kui n e m a d suudavad?

Kui täiskooli mõnes klassis kõik enam-vähem ühealised õpilased on n ä i l i s e l t ühel ja samal tasemel, kuigi nad oma võimete poolest võivad olla suurte erinevustega, siis eesti koolides on ka samaalised õpilased eesti keele oskuses igaüks tema omal tasemel ja muidugi ka erinevate võimetega intellektuaalsel alal. Sellest olukorrast tulenevalt tuleb eesti koolides rakendada **individuaalset tööviisi maksimaalses ulatuses**. Ühe võimalusena märgiksimine siinkohal eesti keele harjutuste käsitlese individualiseerimist. Õpikus ja töövihikuis on harjutusi esitatud mitmete asjaolude tõttu piiratud ulatuses. Õpetajail ja lastevanemail tuleb aga neid erinevalt täiendada iga üksiku õpilase vajaduse kohaselt. Peale selle tuleb nii õpikus kui ka töövihikuis harjutusi täiendada vastavalt sellele keskkonnale, kus elatakse. Meil tuli seekord koostada ainulaadne õpik ühes töövihikutega tohutult suurele maa-alale – Rootsist Austraaliani.

Individuaalse tööviisi nõue kehtib ka harjutuste ütluste kohta. Kuigi neid on iga õppeaasta tarvis üsna rohkesti, kuid need kaugeltki ei rahulda õpilaste individuaalsete vajaduste ja keskkonna erinevuste seisukohalt. Neid tuleb täiendada lisaulesannetega. Sel puhul saab kõige suuremal määral kodusid rakendada. Õpetaja koostab lisaks igale õpilasele vastavalt tema vajadusele harjutusteütlusi, mis siis kodudes kirjutatakse ja esialgselt parandatakse ning kooli kaasa tuuakse. Sel viisil areneb otstarbekohaselt ka kooli ja kodu koostöö, eriti kohtades, kus koolid töötavad ülenädaliti või veelgi harvemini.

KONTROLLETTEÜTLUS

Harjutusteütlustele lisaks tuleb koolides kasutada ka kontrolliteütlusi. Neid keskselt koostada ja paljundamise teel koolidele kättesaadavaks teha on otstarbetu. Esiteks on nende kesksel koostamisel võimatu ette näha iga üksiku klassi või õpilasarühma vajadusi vastavate õigekirjutusprobleemide kontrollimiseks ülemaailmses ulatuses. Teiseks peame kontrolliteütluse puhul silmas pidama didaktilis-pedagoogilist nõuet, mille kohaselt seda võib teostada tervikuna ainult klassis või rühmas, kus kõik õpilased on kontrollitavais õigekeelsuse küsimustes enam-vähem ühtlasel tasemel. Kontrolliteütlus ei tohi olla liiga raske ega liiga kerge. Sel korral on kontrolliteütlus õpilastele rohkem nende omavaheliseks võistluseks ja neile vajaliku kindlustunde andmiseks. Kui aga klassis või rühmas on õpilasi, kes on väga erineval tasemel eesti keele õigekirjutuse alal ja kellede puhul peame leppima vähemate nõudmistega, siis tuleb sellistele koostada kontrolliteütlus, mis on vastav nende tasemele ja just nende omavaheliseks võistluseks ja vajaliku kindlustunde andmiseks. Pedagoogiline psühholoogia ütleb, et nõrgemad õpilased vajavad eriti kindlustunnet ja oma saavutustest rahuldust, siis on ka neil tore käia eesti koolis ja tahtmist õppida eesti keelt! Kui palju kordi olen ma pidanud viibima tundides, kus kontrolliteütluste õpilastele tagastamisel on asjatult kaua viidetud nappi aega mõne nõrgema õpilase vigade selgitamiseks. Samal ajal aelesid tugevamad õpilased tegevusetalt!

Kas ei ole viimne aeg võtta individuaalse tööviisi põhimõtete selgitamine ja nende rakendamine koolitöös meie õpetajatepäevade ja kursuste kavasse?

Individuaalne tööviis aitab meie koolide õppetegevust tulemusrikkamaks muuta ja teeb eesti keele õppimise meie õpilastele jõukohasemaks ja seega kõigiti meelepärasemaks. Sel teel me jõuame eesti keele õpetustöös hõlpsamini oma peacesmürgile: **kakskeelne Välis-Eesti.**

RASKE EESTI KEEL

Mul oli kord võimalus viibida eesti keele tunnis, kus õpilasteks olid täiskasvanud muulased. See oli nende kursuse esimene tund. Õpetaja kinnitas, et see eesti keel on üks kole raske keel. Eriti raske olevat eesti keele häälikuõpetus, kus on häälikutel imelikud pikkused ja palju muud ja märkis lõpuks: mina isegi ei tea seda kõike!

See noor kogemusteta õpetaja alustas sealt, kus on enamasti meie keeleõpikute algus: häälikuõpetusest ja kohe selle kõige raskemate peatükkidega: välted ja astmevaheldus. Sel puhul tekkis mul küsimus: kas ei ole võimalik meie grammatikat ja selle õpetamist teisiti üles ehitada?

Ühes kodumaal ilmunud keeleõpikus on muu hulgas märgitud osastava käände kohta e n n e selle käsitlusele võtmist, et see on kõige raskem käände. Pedagoogiline psühholoogia taunib sellist menetlust: juba e t t e väita algastme õpilastele, et me hakkame õppima eesti keele kõige raskemat käänat, on täiesti väär. Sel teel peletatakse õpilased tahtmisest osastavat käänat üldse õppima hakata. Õpilastele tuleb väita, et osastav käände on k õ i g e h u v i t a v a m k ä ä n e eesti keeles. Muidugi tuleb siis ka õpilaste huvi osastava käände vastu säilitada ja vältida jutte selle kõige suuremast raskusest. Kui õpilased tegelevad neid huvitava asjaga, siis jääb ära tunnetus selle võimalikust raskusest.

EESTI KEEL — EMAKEEL

Me oleme juba varemgi „Bülletääni” veergudel ja mujalgi juhtinud tähelepanu sellele, et meil tuleb loobuda mõistest **emakeel** eesti keele tähenduses. Mõisted **emakeel** — **eesti keel** ei kattu enam Välis-Eestis, kus meie paljude õpilaste emakeeleks ei ole eesti keel. Emakeelt asendab paljudel puhkudel **kodukeel**. Meid kõiki üle maailma ühendab nüüd **e e s t i k e e l**. Seetõttu on ka nüüd uues õpikus ja töövihikuis emakeel asendatud eesti keelega.

Herman Rajamaa

MOODNE AEG JA KEELEÕPETUS

On laupäeva hommik New Yorgis. See on hiigellinn, mis kunagi ei peatu, sest pärast puhkamist ei oskaks imekeeruline närvikava uuesti tööle hakata. Macy kaubamaja ukсед liiguvad praegu vahetpidamata. Nagu tolmuimejad tõmbavad nad tuhandeid ostjaid „maailma

kõige suuremasse kaubamajja” 34. tänava ja Broadway nurgal. Tuledest meelitavalt säravasse ärisse astuvad Mart ja Maret. Nende tütar Mall on täna eesti koolis. Kell on kümme ja on muretu olla Macy’s, mõtleb Mart. Kõik see sekeldamine lapse koolivedamisega, kõik see kaasaaitamine oma lapsele eesti kooli kodutöö juures. Väsitav. Siin aga on miljon sorti meelitatavat kaupa maailma kuulsamatel äriiulitel. Seda naudivad Mart ja Maret.

*

Ainult mõni tänavaplokk Macy’st ida pool, kuulsa Empire State Building’i lähedal, samal 34. tänaval asub Eesti Maja. Vanaeestlased rajasid selle, siis veel mahtus kesklinna. Oma tuba, oma luba. Iga kahe nädala tagant laupäeviti muutuvad New Yorgi Eesti Maja Haridusseltsi ruumid eesti kooli klassitubadeks, kus on õpilased ja õpetajad, seinatahvlid ja õpperaamatud. Rõõmus hulk eesti noori, päkapikusuurustest mudilastest kuni kuue jala pikkuste teismelisteni. Koolikella kõlinal jaguneb see kindlaksmääratud üksusteks, lasteaiast kuni keskkooli III klassini. Õppeaineid on mitu. Eesti keel, suuline ja kirjalik. Eesti ajalugu. Eesti maateadus, usuõpetus, laulmine, rahvatants. Eestikeelset ja eestivaimset tööd juhivad koolijuhataja, abijuhataja ja 13 õpetajat.

*

Kuule, Mart! ütleb Maret inglise keeles. Nad räägivad teineteisega alati inglise keelt, nii on lihtsam. Tead, mida ma kuulsin täna hommikul raadios? Tema hääles on ärevus, nagu oleks raadios kuuldu veelgi põnevam kui kogu Macy mitme-miljoni-dollarine kaup. What? küsib Mart uudishimulikult ja võtab käe kuuetaskust. Mida sa kuulsid? Nad on jõudnud Macy teisele korrusele ja kõnnivad kohviku poole. Sada mitmekujulist liikuvat väikest peeglit ripub laes kohviku ees. Maret vaatab peeglitesse, seab oma juukseid. Kuulsin raadiost, et on olemas moodne keeleõppimise süsteem, ütleb ta. Really? küsib Mart: kuidas see siis töötab? Nad astuvad kohvikusse. On kaks vaba istet kõige parempoolsema väikese laua ääres. Keegi mees liigub laua poole. Mart trügib välkkiirelt mehe ette, haarab vabad toolid ja istub ühele. Maret istub teisele. Kirju jakiga ja kepiga mees jääb neid vaatama. Ta nagu tahaks midagi öelda. Kes ees, see mees! muigab Mart, OK? Kepiga mees kõnnib vaikselt minema. Maret kehitab õlgu ja naeratab. Raadio announcer, kes sellele süsteemile reklaami tegi, ütles, et keele õppimine olevat niimoodi väga lihtne, pole vaja raamatuid, pole grammatika õppimist, peab ainult kuulama helilinte ja keel ongi selge. Kuue nädalaga! Isn’t that easy?

*

New Yorgi Eesti Koolis on teine õppetund alanud. Lasteaia ruumist kostavad rõõmsad hääled: Til-lu-ke ti-bu-ja-la-ke, kal-li-ke ka-na-po-ja-ke, tip, tip! Tip, tip! Neid saadab klaveril lauluõpetaja. 1. ja 2. klass loevad „Eesti aabitsast”: PUNANE ÕUN. ÕUN OLI MEIE ONU AIAS. ÕUN KUKKUS PUU ALLA. 3. klassis kirjutatakse etteütlust: Kass, koer, laul, nina, sina, mina, müts, rong, sinine, must, valge. Suve mälestustega tegeleb 4. klass, kus kirjutatakse ajalehe „Vaba Eesti Sõna” noorte leheküljele. 5. klassil on eesti maateadusetund. 6. klass õpib Eesti ajalugu. 7. klass meenutab möödunud aastal õpitud käändeid. Keskkooli I klassis loetakse „Tasujat”. II klassis õpitakse sõnaliike: määr sõnad, ees- ja tagasõnad, sidesõnad, hüüdsõnad. III klass kordab Eesti ajalugu. Heliseb kell ja algab kolmas tund. Uus koolitund kindla õppekavaga. Muidu poleks see ju kool, kui ei oleks õppenõukogu poolt kindlaks määratud õppe- ja tunnikava ning õpperaamatuid iga aine jaoks. Siin koolis on aastakümnete jooksul koolijuhataja ja õpetajate poolt välja töötatud süsteem, mis püsib heade tagajärgedega tänapäevani.

*

Mart ja Maret maksavad kohvi eest ja kõnnivad poes edasi. Macy-

*Õppetund New Yorgi Eesti Koolis õp. Tiit-Mai Vandereri juhatusel novembris 1982.
(Foto: Tõnu Vanderer)*

Macy, venitab Mart, „Kalevipojas” on ka meesi. Sa ei tunne keelt, sõnab Maret, seal on meesi, siin on meessi! Ahhaa, see ongi kahe keele vahe! Nüüd on veelgi rohkem rahvast ja trügimist. Ostmise ja müümise sipelgapesa. Midagi ei seisa paigal. Kaup liigub, läheb riulitelt ostjatele ja koos nendega läbi kaubamaja uste Broadway’le. Muist asju voolab ostmatagi. Juba karjub keegi naine: minu rahakott, kriiskab ta võõras murdes, keegi rebis minu rahakoti, seal see poiss jookseb, aidake mind: Please! Kõrvalseisjad ruttavad naise juurde. Silmapilkselt on kohal kaubamaja politseinik. Vargapoiss peidab end leti taha. Maret vaatab üle öla: Küll sel itaalia naisel on kriiskav hää!

Jah, vastab Mart ja talle meenub midagi keeltevõistlusest, itaalia keele ilust, eesti keel kohe selle kõrval: Sõida tasa üle silla! Tasa üle silla, küll oldi vanamoodne, muigab Mart: Nüüd sõidad jõe all tunnelis suure müraga! Aga järsku pahvatab ta valjusti: eesti keel on itaalia keelest ilusam! Muidugi on, vastab Maret, itaallasi New Yorgis terve miljon, kisavad igal pool! Mart jätkab: kui ometi eesti koolis see õpimine poleks nii igav, ikka seesama grammatika, igav ja tüütav . . . And very difficult, segab Maret vahele: nad peaksid eesti keele õpetamist lihtsamaks tegema. Nagu see mees täna raadios rääkis — pole raa-

Õppetund New Yorgi Eesti Koolis õp. Ed. Kärneri juhatusel novembris 1982.
(Foto: Tõnu Vanderer)

matuid, pole tuupimist. Mart nõustub: eesti kool võiks olla palju seltskondlikum ja lõbusam. Terve kool võiks olla üks suur grupp, kus koolitundide ajal lapsed lihtsalt ajavad juttu omavahel ja loevad eesti keelt. Grammatika õppimine on ammu aegunud! Nii tüütav on last andata niisuguse kodutöö juures!

*

Mõned õpetajad omavahel. Kuidas saaks paremini? Võõrkeelsed moodsad sõnad lendavad, nagu audio, video, tele, film, kassett kõrvuti vanade sõnadega nagu dramaatika, huumor. John Rassias'e võõrkeelte õppemeetod Dartmouth College'is New Hampshire'is ja Association of Departments of Foreign Languages Bulletin (ADFL), mai 1981. Jah, oli juba Time ajakirjas!... Ahsoo, siis televisioonis ka? 6 nädalat elavad instituudis koos, iga jutuaamine ainult uues keeles, siis 6 nädalat üksikuna selle keele perekonnas Euroopas, seejärel jälle kõik kokku Ameerikasse 6 nädalat kolledži teoreetilise viimistluse õpinguil. . . Meie lapsed aga alles algkoolis! Kust tuleks meile kõik see raha? Milleks meil Euroopasse, eesti pered siinsamas! Kogu Eesti Maja meie käes iga kahe nädala tagant, suur saal ja peeglisaal ja vapi ruum, mõnes eesti koolis palju kitsam . . . Aga kolledž, instituut, laboratooriumid, instrumendid, lintide kogud, eksperdid – oh taevake, meil siin lastevoor trepist üles, trepist alla! . . . Jah, aga see ju ainult üksik katse, kõik ameerika koolid endist moodi . . . Eestiaegne õpetaja kuulab sõbralikult pealt ja muheleb. Mida arvab tema, see eesti kauni emakeele kauane eestvõitleja? . . . Mida mina arvan? Need uued asjad ei kuku sülle iseenesest. Masin ei õpi, aju õpib. Uut on alati vaja, aga seni hoidkem kinni, mis meil on olemas. Ütelge noortele lastevanematele sedasama, mida te ise teete: rääkige kodus lastega eesti keelt, siis on palju ära tehtud! Kui keelel on soodus ja armas õhkkond, siis tuleb ta ligi iseenesest ning jääbki kogu pere kooshoidjaks.

*

Koolis. Klassis. Õpetaja:

Täna mängime autojuhtimist. Tahate? . . . Tore! Mis see märk tähendab? Ja see? Ja see siin? . . . Küll teil on erk tähelepanu! Mõne aasta pärast teete ära autojuhi eksami nii mis viuhti! . . . Mitu liiklusmärki ma teile näitasin? . . . 14, õige! . . . Nüüd mängime autojuhtimist eesti keele keskel . . . Oot-oot-oot, kuulake enne ära! . . . Vaata-sime siin auto käänakuid, aga eesti keeles on samuti 14 käänat . . . Ah, mis tühi jutt see on, grammatika on keeleõpetus, see tuleb vanast sõnast, üks vorm on Grammaria, mis kõlab nagu Grandma. Vanaema räägib teiega kõige magusamat eesti keele juttu, ning Grammaria rää-

gib teile trikkide juttu, kuulake ainult . . . Seda küll, aga autokool õpetab sõidutrikkide juures, et õpi kõik need märgid täiesti selgeks, sa pead, sa pead! Grammaria ütleb eesti koolis, et ära üldse õpi 14 käänat, õpi ainult 4 ja sellest jätkub . . . Aga muidugi, mina ei oota teilt rohkem. Õpi ainult 4 esimest: nimetav, omastav, osastav, sisseütlev – sellega stop! . . . Täiesti õige, Mall, braavo! Nüüd õpetan teile ühe hiiglahuvitava triki, kuidas 14 . . .

*

Mart ja Maret ruttavad pealelõunal Eesti Majja. Seal ootab neid tütar Mall. Ta on rõõmsa näoga, erksa pilguga, siniste silmadega. Malle koolikott on täis eestikeelseid raamatuid, õpperaamatuid ja juturaamatuid. Talle meeldib lugeda ja laulda ja rääkida ja naerda ja kirjutada ja rahvatantsu tantsida ja teha palju-palju muud. Otse haruldane. Hästi teeb ta kõike. Tal on palju sõpru.

Oh, läheme nüüd koju, ütleb Maret Eesti Majja jõudnult inglise keeles: It's so boring here! Jah, igav on siin küll, haigutab Mart, haigutaks inglise keeles, kui saaks. Mall vaatab poolviltu oma vanemate poole ja kortsutab nina. Lapse rõõmus nägu muutub tõsiseks: Eesti Maja pole igav, teie ise olete igavad, ütleb ta eesti keeles. Kuidas sa niimoodi räägid oma ema ja isaga? , sõnab Maret inglise keeles, nagu veidi üllatunud. Ta murelik pilk otsib tütre suuri silmi, mis nagu midagi kaotatud otsides vaatavad maha. Kas võib tõesti olla võimalik, et tema, Maret, on igav? Imelik. Maret kehitab õlgu. Ta pole sellele varem mõelnud. Kuid võib-olla on Mallel õigus, teataval määral, mõtleb Maret. Ta otsib lepitavalt oma tütre kätt. Mart haarab järsku taskust suitsu, arst keelas tal küll, kuid . . . Mall vaatab suitsu, siis oma isa, siis suitsu. Mart raputab pead ja naeratab Mallele armsalt: OK, you win! Sinu pärast teen ma kõike, ütleb ta ja viskab kasutamata suitsu prügikorvi. Malle silmad säravad võidurõõmsalt. Ta haarab ema ja isa käe alt kinni. Tulge nüüd, ütleb ta jälle eesti keeles, neid enda lähedale tõmmates. Ostame mulle eestikeelse sõnaraamatu, õpetaja rääkis täna, et meil on seda vaja! Nad kõnnivad kolmekesi Eesti Maja raamatukaupluse poole, Mall ees, Mart ja Maret sõnakuulelikult järel. Ma tean küll, et te mind armastate, ütleb Mall veidi aja pärast, kuid vahel te lihtsalt ei tea, kuidas mind armastada õigesti! Mart ja Maret kehitavad õlgu. Võib-olla on Mallel õigus, teataval määral, mõtlevad nad. Ja nad mõtlevad sellele uuesti.

Eesti koolipäev on lõppenud. Sõnaraamat on ostetud. Mart ja Maret kõnnivad oma tütrega 34. tänaval bussipeatuse suunas kodu poole. Mall läheb ees, nagu näitaks ta vanematele teed. Hea teejuht on Mall. Seda tunnetavad Mart ja Maret. Nad räägivad eesti koolist ja

Macy'st ja sõnaraamatust ja igavusest ja keeleõpetusest ja moodsast ajast. Armsa Malle pärast räägivad nad nüüd korraks eesti keeles, kõigest hoolimata. Sest Mall käib ees ja näitab oma emale ja isale eesti kooli teed. New Yorgis, 34. tänaval. Macy ja Eesti Maja vahel.

Tiiu-Mai Grönberg-Vanderer

LAULUÕPETUSEST TÄIENDUSKOO LIS

Olles olnud 15 aastat lauluõpetajaks Toronto Eesti Täienduskoolides, lisaks sellele ümmarguselt 20 aastat tegutsenud kasvatajana eesti laste suvekodus eriülesandega õpetada laulmist – see võiks olla eelduseks, et kogemusi on palju ja nõuandeid efektiivseks lauluõpetamiseks külluses.

Seistes aga ülesande ees, sellest nüüd asjatundlikult kirjutada, koges suurt tagasihoidlikkust. Toredaid esinemisi, häid lauljaid, laulust vaimustatud lapsi, veel enam vaimustatud vanemaid, neid kõiki on olnud. Aga on ka probleeme ja tulemustega mitterahulolemist. Viimast põhjustavad mitmesugused asjaolud. Ainult sõnavara täiendamiseks pole laulutund siiski mõeldud, peamiseks eesmärgiks on ikkagi ühislaul kooli üritustel ja laulupidudel – koorilaulu viljelemiseks aga pole täienduskooli olud just kõigiti ideaalsed. Ühe laulukoori esimeheks nõudeks on ju, et kõik selle liikmed tahavad ja oskavad laulda – siis on kohe esimene komistuskivi. Minu kogemused piirduvad küll ainult ühe kooliga, aga kuna see kool juhtub olema suurim täienduskool paguluses, võib arvata, et samad raskused esinevad mujalgi suuremal või vähemal määral.

Meie laulutund on 40 minutit pikk. Esimese, teisel ja kolmandal klassil on laulmine iga nädal; neljandal, viiendal ja kuuendal klassil iga teine nädal, siis koos nooremate klassidega: 1. ja 2., 3. ja 4., 5. ja 6., keskkoolis ainult perioodiliselt enne esinemisi. Õpetamine toimub klaveri abil õpetaja ise kaasa lauldes. Klasside suurus üksikult kõigub 10–20 vahel.

Nooremates klassides, 7- kuni 9-aastastel, on veel kohati lugemise-ga raskusi, nii tuleb sõnu üheskoos ja üksikult lugeda, nende tähendust seletada ja üheskoos päheõppimist üritada. Aga – lauluind nendes klassides on suur ja see kaalub üles sõnade õppimise vaeva. Väga oluline muidugi on ka, et laul lastele meeldib. Kogesin, et mõni lihtne laul, millel on ühetooniline viis ja korduvad sõnad, vastu ootusi sugugi „vedu ei võtnud” (nagu näiteks mõned Riho Pätsi laulud), seevastu

aga teine hoopis keerulisem laul küllaltki raske viisi ja paljude uute sõnadega jällegi vastu ootusi otsekohe laste huvi köitis (näiteks Rene Uferi „Jõulud on teel”, Leo Virkhausi „Noorte laul” jt.).

Vanemate klasside probleemid on teistsugused. Lühike tund iga teine nädal on väga piiratud aeg millegi tulemusrikkaks läbiviimiseks. Kontakt jääb lünklikuks, juba on seal poisid, kellel häälemurre või kes üldse leiavad, et laulmine pole „meeste töö”, vähemalt mitte see laulmine, mida koolis püütakse õpetada; pealegi on see idee väga nakav ka neile, kes ehk muidu veel laulaks. Õpilastel on Kanada koolides juba palju rohkem õppida, neil on tosin muid lisaharrastusi, nii et laulusõnade õppimiseks enam kuidagi aega üle ei jää. Heal juhul aga võib nendes klassides juba toredat laulu kuulda – lugemine on selge, harmoniseerimine hakkab meeldima – olenedes muidugi klassi koosseisust ja musikaalsusest. Klassis, kus juhtub olema 10 poissi ja 2 tüdrukut, on raske peale laulusõnade õppimise midagi muud ette võtta!

Lauluõpetaja seisukohalt on kooliaasta märgitud kolme verstepostiga – jõulupuu, Vabariigi aastapäev ja emadepäev. Iga perioodi kõrgpunktiks on laval vanemate ja külalistele esinemine. Toronto koolis on tavaks, et terve kool esineb alati ühise suure koorina (mitte klasside viisi võimete kohaselt). Ka pole tingimuseks sõnade oskus ega viisi pidamine. Lavatäis noori on ilus vaadata ja teeb hellaks vanemate südamed! Kaugete vahemaade ja ajapuuduse tõttu pole ka kunagi võimalik eriharjutusi teha terve kooliga – esinemise päeval saab koor pealtvaatajate ees esmakordselt kokku! Kahehäälse laulmise esinemise puhuks oleme vahel nii lahendanud, et üks vanem klass õpib ära ainult aldi hääle. Et üllatus esinemisel poleks liiga suur, harjutame tundides nii, et vajadust mööda laulab lauluõpetaja üksi kaasa kas teist või esimest häält. Esinemisel on sõnad käes ainult paaril heal lauljal tagumistes ridades, enamal juhul on sellest küllalt, et kõigil õige sõna õigel kohal meelde tuleb. Heale esinemisele on ka väga tähtis lauluõpetaja tegelik koori ees seismine ja juhatamine. Kontakt suuga sõnade etteütlemises, näoilmes ja kätelüigutustes annab lastele kindlustunde, mille tulemuseks on väljendusriikas ja nauditav laul. Tundlik klaverisaade aitab kaasa ka heale kordaminekule.

Hinnete panemine, arvestades kõiki eriolukordi, on mõnel juhul raske. Seal on õpilane, kel pole muusikalist kuulmist, on aga kohusetruu ja hoolas, õpib alati sõnad ära, teine on elav ja rahutu, sõnu ei viitsi õppida, omab aga hea lauluhääle – kuidas hinnata õiglaselt? Mis on tähtsam?

Ja lõpuks – kooli lauluvara. Täienduskoolide algpäevil kasutati kolme „Kooli Leelot”. Need osutusid varsti ebapraktilisteks – kasu-

tada kolme eriraamatut, kus pooled laulud on ühel või teisel põhjusel praegusel ajal koolis kasutamiseks ebasobivad, oli mõttetu töö raskendamine. 1969. a. anti välja Torontos uus lauluraamat „Noorte laulik”, noppides välja lauldavamad laulud „Leelodest” ja muudest allikatest, kahjuks aga ilma nootideta. Aja möödudes on jäänud seegi laulik piiratuks. Tundub, et mõned laulud on lõpmatuseni „ära lauldud”, mõnede teiste jaoks jälle pole nagu kunagi õiget poolehoidu või momenti leitud. Pidevalt uusi laule otsides on neid ikka veel vanavara hulgast ka leitud. Neil juhtudel oleme need sõnad paljundanud, lauliku lehe suuruseks lõiganud ja siis klassis ühiselt kleepilindi abil raamatusse kleepinud, märkides uue laulu ka sisukorda. Momendil oma laulikut vaadates näen, et oleme sel viisil lisanud 62 uut laulu! Nendest on paguluse uusloomingut vahest ehk ainult kümme. Mis tõstab huvitava küsimuse: miks ei loo keegi enam laule koolidele? Meie lauluvara vajab hädasti uuendamist ja rikastamist! Kõneledes sellest ühe meie prominentse muusikainimesega, seletas tema seda mulle nii, et palju kergem on luua kantaate ja muid suuremaid muusikapalu kui lastelaule. Kantaadis saab komponist välja valada oma hinge valu ja rõõmu nii nagu ta seda soovib, lastelaulu juures aga tuleb palju rohkem mõelda ja igasugu tegureid arvesse võtta. Selles on kindlasti palju tõtt, tuleb aga siiski loota, et keegi selle suure töö ette võtab ja selle tühiku täitmise oma südameasjaks teeb. Sest – kui laul meeldib, siis ta ka kõlab, ja nii kaua kui kõlab eesti laul, pole veel kadunud kõik!

Lydia Aruvald

USUTLUS BALTIMORE'I EESTI KOOLI JUHATAJAGA

Käesoleva kooliaasta algul usutles Eesti Koolide Keskus USA-s Baltimore'i Eesti kooli juhatajat Ants Põldmäe'd, kes alustas koolijuhatajana teist aastat, selle kooli 28. tegevusaastat. Ants Põldmäe on võõrsil üles kasvanud ja on endine sama kooli õpilane ning õpetaja. Tema abikaasa Marju on niisamuti Baltimore'i Eesti Kooli endine õpilane ja praegune õpetaja. Nende lapsed Aime ja Andres on nüüd seal õpilased.

Milline ajend innustab Teid andma oma aega ja energiat ilma materiaalse hüvitusega eesti kooli heaks?

Vankad või õigemini vene kommunistid! Mis õigus oli neil meie riiki vägivallaga vallutada, perekondi lõhestada, surmaotsuseid mee-

tult langetada, osa meie rahvast ränduriks teha, teist osa vangistada, ja mitte jätta meile meie voli omis asjus? Nende ülekohtust käitumist ja tegusid me ei tohi neile kunagi andestada. Hoopis vastupidi: me peame tegutsema! Mina aitan meie noori võrsuda eestlasteks, kes oskavad eesti keelt, kes tunnevad oma kultuuri, kirjandust, ajalugu, muinasteadust jne. Iga eestlane, oma võimaluste piirides, soovib ju taastada Eesti Vabariiki. Eks?

Kuidas kulges möödunud õppeaasta?

Pean ütleva, et lastevanemad on oma lastele tahtnud pakkuda oma vanemate ja esivanemate rahvuslikku pärandit. Lootes seda eesmärki saavutada, on nad oma lapsed eesti kooli saatnud, vaatamata kaugustele, ajapuudusele ja paljudele teistele raskustele. Noorte edukas töös me võime jälgida nende vanemate soovide täitumist, õpetada oma esivanemaist ja nende ja meiegi maast. See on meile, õpetajaile, olnud suureks ergutuseks.

Kui kaua käivad õpilased Baltimore'i Eesti Koolis?

Endastmõistetavalt kuni kohaliku „high school'i” lõpetamiseni. See oli minu ajal, kui ma käisin B. E. Koolis ja loodetavasti on ka pärast mind. Meil on aastas 25 kolme ja poole tunnilist õppepäeva. Kui korrutame selle 12 aastaga, siis teeks see kokku 1.050 tundi. Kohalikus keskkoolis on aastas 180 kuue ja poole tunnilist õppepäeva, mis annab kokku 1.170 tundi. Tähendab, et meie oma 12 õppeaastaga ei võrdugi tundide arvu poolest ühe kohaliku kooli õppeaastaga. Kas üldse on võimalik rahuldavalt noorte teadmisi täiendada selle vähese õppeajaga? Vaevalt jätkub . . .

Kas Teie koolil on õpikuid ja muid eesti raamatuid? Kas kõigil õpilasil on omad õpikud?

Avastasin, et varemini oli olnud kombeks õpilastele tellida õppe-raamatuid ainult käesolevaiks aastaiks. Kool aga ise oli raamatute poolest unarusse jäetud. Mida peab siis kool õpperaamatutena kasutama, kui neid enam ei ole kuskil saadaval? Olen tellinud tagavaraks koolile ja ka õpilastele tänapäeval veel saadavaid õpikuid. Leian, et igal õpilasel peaks olema omad õpikud, mida tema järglased saaksid kasutada, kui nad jõuavad kooliealise ajajärku. Loodetavasti nende kodudes ei jää õpikud ainsaiks eestikeelseiks raamatuiks.

Kooli raamatukogust on valida üle 200 pealkirja. Raamatukogu ukse avasin õppeaasta algul mitte ainult õpilastele, vaid ka kõigile koolisõpradele. Võimaldasin isegi kõigile kooliõpilastele isiklikud raamatute nimestikud. Tahan, et raamat teeks ära oma töö mitte raamaturiulil, vaid lugejate kätes.

Kuidas olete suunanud lapsed eesti raamatute juurde?

Väike laps tähti ei tunne, aga pilte oskab küll vaadata ja seletada. Kasutasime kodus ingliskeelseid pildirohkeid raamatuid, sest kahjuks tuleb öelda, et eestikeelseid pildirohkeid raamatuid eelkooliealistele siin välismaal küllaldaselt olemas ei ole. Pildiraamat aitas arendada lapse sõnavara, kõnelemist ja väljendamist. See kõik muidugi toimus eesti keeles. Niimoodi tutvustasime lastele raamatuid ja kujundasime nendest raamatusõbrad.

Hiljem aga muutus asi keeruliseks. Laps ei tahtnud enam eesti keelt lugeda. Ütles, et tema sõbrad (ameeriklased) ei pea midagi lugema ja et tema ka siis ei pea enam lugema!

„Aga missugune eestlane sa siis oled, kui sa ei tunne oma keeltki?” oli minu vastus. „Ameeriklased oskavad oma keelt, sakslased saksa keelt ja eestlased eesti keelt.” Aga laps ikka ei tahtnud eesti keelt lugeda. „Hää küll!” ütlesin mina. „Kui ei taha lugeda, siis ära loe. Aga seda saad alles siis otsustada, kui oskad eesti keelt sama hästi kui inglise keelt, sest mis otsust saad sa teha, kui mõlemaid keeli võrdsest ei tunne!” Pärast seda arutlust on laps hoolikalt lugenud ja kirjutanud pool tundi iga päev pärast õhtusööki, et kord jõuaks päev, mil tema saab OTSUSTADA.

Kas Teie koolis on eesti keelt mittevaldavaid õpilasi?

Eesti kool on eesti keele rikastaja ja täiendaja kodusele õppusele. Kui vanemad ei võta vaevaks oma lastele pärandada eesti keelt, siis ei ole eesti kool ka suuteline vanemate kohustusi täitma. Koolis on olnud mittevaldajate klasse, kuid tulemused ei ole olnud küllalt rahuldavad, kuna kodus on puudunud vajalik järjekindel tugevdus. Ilma koduse toeta ei ole mõtetki koolil ette võtta umbkeelsetele eesti keele õpetamist.

Kas peate vajalikuks kooli päevaraamatute, kirjavahetusekausta, kroonika, ringkirjade, fotokogu jms. olemasolu?

Aga muidugi! Kõik see materjal näitab, kuidas kool on tegutsenud ja kes on seal õppinud ja õpetanud. Samuti näitavad need ka läbitõttatud õppekava. See materjal moodustab kooli ajaloolise tuumiku. Meie koolil on olemas isegi protokoll asutamiskoosolekust. Seda ajaloolist antikvaarset materjali peab hoidma ja säilitama. Mida me teaksime tänapäeval Tartu Ülikoolist, EÜS-ist, Õpetatud Eesti Seltsist jne., kui nende tegevusse puutuvaid dokumente ei oleks hoitud ega säilitatud!

Milline on Teie tulevikuväljavaade eesti kooli ja kodu töös?

Näiliselt tundub, et eestlaskond on kahanemas. See vist on osaliselt tingitud väär-suunast – sulada üheks rahvaks kohalikega, et sellega vältida välismaalase staatust ja „võõrast lõhna”. Niisamuti kahandab

meie rivisid segaabieli, kus koduseks keeleks lastega kasutatakse ainult kohalikku keelt. Kuid sellest kõigest hoolimata jääb siiski eestlaste tuumik püsima. Ja kus on tuumik, seal on ka eesti kool.

Teie soovitud lastevanemaile?

Kes oli see, kes hoidis vaenlast vaos, et võimaldada meile pääsuteed vabasse maailma? Kes püüdis eemal hoida orjaikkeid meilt ja meie maalt? Kes kaotas oma elu vaenlasega võideldes, et säiliks eesti keel ja eesti meel? See oli sõdur. Eesti sõdur. Ei olnud mitte ainult üks sõdur, kes loobus oma kallist elust, vaid neid oli tuhandeid. Pidage mees neid vapraid sõdureid, kelle verd valati teie pärast! Meie vendade verd. Nende ainuke lootus ülekaaluka vaenlase vastu oli, et vähemalt osa eestlastest pääseks vabasse maailma ja säilitaks seal oma rahvuslust, oma kultuuri ja oma keelt. Kas tahame ütelda, et nende elu oli asjatult ohverdatud ja nende veri mõttetult niisutanud kodumaa mullapinda? Kas saamegi rahuliku südamega taluda meie rahvast rõhuvat orjaaega kodumaal? Mina küll ei saa. Võlgnen eesti rahvale liiga palju, et peita seda mineviku ja mälestuste valda. Meie rahva minevik ja olevik kohustab meid! Sellepärast loodan lastevanemailt rahvuslikku veendumust, tulisemat tegu ja viljakamat eestilikkust!

* * *

EESTI KEEL JA MEIE NOORED

Seisame tõsise probleemi ees eesti keele oskuse püsivas languses meie noorte seas. See probleem ei ole uus, vaid algas kohe siis, kui jõudsime oma rännakuteel praegustesse asukohamaadesse. Tähelepanekud näitavad, et see olukord on jõudnud juba oma kõrgpunkti, mis vajab tõkestamist, et vältida assimileerumist suurte rahvaste massi.

Meie noorte omavaheliseks üldiseks kõnekeeleks on saanud nende asukohamaade keeled. See domineerib suvelaagrites, skautide-gaidide koondustel, eesti koolide õppetundide vaheaegadel ja teistel kokkutulekul. Ka lapsealised, 3–4 a., on sellest nakatatud, sest paljudes kodudes ei juhita laste tähelepanu eesti keele kõnelemise vajadusele. Nii eesti koolide lasteaedadesse astudes on nendel paljudel eesti keelest arusaamine nõrk või puudub täiesti! Näib, et selline suund tahab jätkata pidevalt oma „progressi”. Kui see nii on, siis võib tulla aeg, et paari aastakümne või veel lühema aja kestel praeguse generatsiooni noortest mõned üksikud mõistavad kõnelda ja lugeda eesti keelt. See tõstab küsimuse: Mis saab siis meie kirjandusest, meie kultuurist ja

muust meie rahvuslikust omapäras? See on mõtlemapanev olukord, mis vajab lahendamist, kui me ei taha kaduda koos keelega.

Allakirjutanul oli võimalus küsitleda möödunud suve USA „Aastaringi” skautlikus laagris 40 noort aastates 12–18 nende eesti keele kasutamise kohta. Nendest 37 tulid eesti perekondadest ja 38 olid õppinud või osa õppis veel eesti koolides. Saadud vastustest selgus, et enamik kõneleb vanematega segakeelt (eesti ja inglise). Kümnel juhul kõneldi eesti keelt ja kolmel täielikult inglise keelt. Kõigi nende noorte omavaheliseks keeleks on aga inglise keel. Sama keelt kasutatakse ka omavahelises kirjavahetuses. Ainult kaks noort vahel kasutavad eesti keelt. Inglisekeelse kirjavahetuse põhjustab eesti keele õigekirjutuse mittetundmine ja sõnavara puudus. Sõnavara puudus on paljudel takistuseks ka kõnekeeles. Eestikeelsete raamatute lugemises ollakse kaunis tagasihoidlikud. Nii mäletati viimasel ajal loetust vähe, ainult mõned eesti kooli õpikud ja noorsooraamatud, nagu: Kaval Ants, Tasuja, Kevade I ja II. Lugejate arv oli kokku ainult 10, nendest 7 poissi ja 3 tüdrukut. Inglisekeelsed teosed olid huvitanud 17 tüdrukut ja 11 poissi.

Eesti ajalehti, peamiselt „Vaba Eesti Sõna”, tuntakse enamiku poolt. Selles huvitavad neid kirjutused noortest, „Lehekülg Noortele” sporditeated, naljad ja ka pildid. Tõsisematele kirjutistele ei osutata tähelepanu.

Julgen mainida, et see küsitlus annab enam-vähem pildi ühe osa meie noorte eesti keele oskusest ja suhtumisest ning huvist selle vastu, mida võiks üldistada ka laiemas ulatuses. See pilt pole eriti optimistlik, kui arvestada, et need on aktiivsemad noored, kes võtavad osa noorte organisatsioonide tegevusest ja on õppinud eesti koolides. Pessimistlikum on aga olukord nende noorte juures, kes ei puutu kokku teiste eesti noortega ja elavad eraldatuna eesti rahvusgruppidest. Need on paratamatult assimileerumisohtu või on selle juba läbi teinud, kui tugev eestimeelne kodu pole suutnud seda takistada.

Meie oma praeguses pealetungivas võõrkeelses elamisolukorras ei saa süüdistada noori, sest väljaspool oma rahvast ja rahvusgruppe, suures võõrkeelses ühiskonnas minoriteedina elades märkamatuult muututakse ümbruse produktiks. Sellele on raske vastu seista ka kõige tugevama karakteril. Muututakse ümbruskonna vangiks ega taheta olla erinevad ei välimuselt, käitumiselt ega keelelt. Meil kellelgi ei ole midagi selle vastu, kui noored omandavad asukohamaa keele. See on loomulik protsess, sest nad vajavad seda oma kutsetöös ja üldiseks läbikäimiseks. Ei saa aga seda vääristada ega tunnustada, kui eesti päritoluga noor ja ka vanem isik unustab oma keele ja transformeerub üm-

Connecticuti Eesti Kool USA-s koos õpetajatega 1982. a. kevadel. Eesreas lasteaiia koosseis, teises reas kooli lõpetajad: Ellen Süsmets, Heli Martinson, Monica Tari, Torm Martinson, Erik Pihel, Eric Kõiva ja Jon Mikkels. Tagareas vasakult õpetajad: Uudo Tari, Valdeko Kangro, Enn Kõiva, Kaja Mägi; paremalt: Linda Linask, juhataja Helgi Pihel, Lagle Kõiva, nende ees Helmi Reilik ja Vaike Lugus. (Foto: Evald Mägi)

ber oma mõttelaadilt, hoiakult ja suhtumiselt – mitte olla eestlane. See on oma rahva reetmine.

Eesti keele oskuse langus nii kõnes kui kirjas meie noorte seas paneb suured ja möödapääsematud ülesanded kogu vaba maailma eesti ühiskonnale. See haarab kõigepealt eesti kodusid, eesti koole, noorte- ja teisi meie organisatsioone, kirikuid ja kogudusi. Eesti keele oskuse edasikandmine peab kujunema primaarseks rahvuslikuks ülesandeks teiste rahvuslike ja poliitiliste ülesannete kõrval, et võiksime edasi kanda oma eesti elu ja ehitada oma tulevikku – Eesti tulevikku.

Meie noored ei ole ükskõiksed eesti keele õppimises ja täiendamises. Nendel on selle vastu huvi ja soov, kui seda alustatakse õigel ajal, viiakse läbi püsivalt ja meeldival viisil vastavalt edasijõudmisele. Viimasel paaril suvel on USA-s skautlike suvelaagrite kavas olnud eesti keele õppetunnid, mis on leidnud rohkearvulise vabatahtliku osavõtu. Noored hindavad neid tunde ja soovivad neid näha ka edaspidi laagrite töökavas. Sellest nähtub, et eesti keele õppetunnid sobivad hästi laagrite raamistikku ja täiendavad skautlikku programmi rahvuslikul

Bostoni Eesti Kooli lõpuaktuselt 12. juunil 1982. Esireas vasakult neli lõpetajat: Tõnis Veenpere, Betti Veenpere, Hugo Attermann ja Vello Pettai. Tagareas vasakult: EKK juhataja Gaston Randvee, Bostoni Eesti Seltsi esimees Jaak Juhansoo, koolijuhataja Raoul Pettai.

teemal. Nende õppetundidega seoses peaks aga eriti hoolitsetama, et kogu laagri läbikäimisekeel oleks eesti keel. Siis on kasu suurem.

Üks 18-a. tüdruk, Pia Salmre USA-st, kirjutab ajendeist, mis teda olid viinud Kanadasse Jõekääru suvelaagrisse. „Mulle meeldis esimene prooviaasta Jõekäärul nõnda, et järgmisel aastal läksin omal soovil. Jõekäärul on huvitav! Seal valitseb eesti keel ja pearõhk on eestlusel. Kõikjal on kuulda nii täiskasvanuid kui ka noori rääkimas eesti keelt. Kui sinna tuleb mõni noor, kes on harjunud rohkem inglise keelt rääkima, siis varsti ka see noor hakkab oma kõnes eesti keelt kasutama. Kasvatajad on väga valvel, et keegi suvekodu korda ei riku ja ei hakka inglise keelt kasutama. Seal oli ka lapsi, kelle üks vanematest oli eestlane ja teine muulane. Need lapsed võtsid kuulda väga tõsiselt Jõekääru Suvekodu korda ja püüdsid väga eesti keelt rääkida. Mõnel oli küll omapärane aktsent kõnes, aga nad tegid kaasa kõik tegevusalad ja tahtsid olla ka eestlased.” Need read tõendavad, kuidas üks noor hindab eesti keele oskust ja missugune tee viib selle omandamisele, kuigi see on aeganõudev ja vaevarikas.

Eeltoodust kasvavad ülesanded ja ka kohustus eesti keele oskuse säilitamiseks ja edasiarendamiseks. Selleks on vaja keelekursusi, keelelaagreid, korraldada kirja teel kaugõpet nendele noortele, kes elavad eraldatuna. Viimase algatuse ongi võtnud oma õlgadele meie tuntud koolimees ja eesti keele oskuse propageerija mag. Herman Rajamaa. USA-s on võetud kõne alla Eesti Koolifond USA-s poolt koostöös Eesti Koolide Keskusega kahe kuni kolme nädala kestusega suvekeskkooli ellukutsumine, kus oleks pearõhk eesti keelele. Selle käikuminekuks on aga vaja tugevat majanduslikku alust. Ka on vajadus noortel hästi toimetatud ajakohase ajakirja järele. Kõik see ja palju muudki saaks teostatud, kui meie organisatsioonid ja kodud üle vaba maailma asuvad oma moraalse ja majandusliku toetusega selle taga. Ka ei ole meie nii saamatud ega vaesed, et ei suuda seda. On ainult vaja tahet koostööks. See oleks vajalik ohver eesti vabaduse altarile!

Sellega seoses on ka ühtlasi vajadus üldise rahvusliku kasvatuselise töökava, nn. meie „rahvusliku usutunnistuse” järele, mis oleks juhiseks ja ka tegevuse ühtlustajaks meie noorsootöös. Senini me kahjuks ei ole suutnud luua ülemaailmset koostööd sel alal. Katset on tehtud Austraalias ja 1981. a. sealse rahvusliku kasvatuselise kongressil kinnitati mõned kavapunktid. Need on avaldatud 1982. a. „Bülletäänis” Tiit Salasoo poolt. Ka on rahvusliku kasvatuselise ja eestluse viljelemise teemadel kõneldud ESTO-del Baltimore’is 1976. a. ja Stokholmis 1980. a. Need aga on jäänud rääkimisteks ilma konkreetsete tulemusteta.

Tahaks näha, et 1984. a. ESTO-l Torontos võetakse see küsimus

põhjalikumalt arutluse alla ja tuuakse välja midagi konkreetset. Oleme küll juba tublisti hilinenud, sest aeg on oma töö teinud. Veel aga on päästmise võimalusi ja meil leidub inimesi, kes on valmis end selleks tööks ohverdama, kui nende selja taga on üldsuse toetus.

Gaston O. Randvee

UUSI REEGLEID EESTI GRAMMATIKAS

Ajavahemikul 1979-1982 tegi vabariiklik õigekeelsuskomisjon kodumaal olulisi muudatusi eesti grammatika reeglistikus. Seda põhjustas eelkõige asjaolu, et senised reeglid olid keerukad ja raskesti äraõpitavad, tegelikus keelepruugis neid ei järgitud. Mõni reegel ei olnud küllalt motiveeritud ja jättis keeletarvitaja ikkagi ebakindlaks. Õigekeelsuskomisjoni otsustele on eelnenud uurimistöo ja statistilisi teste. Tuleb ära märkida, et enamik normimuudatusi ühtub V. Tauli poolt varem tehtud ettepanekutega.

„Keeles ja Kirjanduses” ja teistes kodumaa publikatsioonides on uusi reegleid koos motivatsioonidega põhjalikumalt tutvustatud T. Erelti, H. Rätsepa ja teiste muudatusettepanekute esitajate poolt. On välja antud brošüür „Vabariikliku õigekeelsuskomisjoni otsused mai 1979-1980”, mis ei hõlma hiljem teostatud muudatusi. Siin on tahtud anda kokkuvõtlik ülevaade uuest reeglistikust neile, kellele muud allikad pole kättesaadavad.

Et oleks kergem leida käsiteldavaid reegleid ja tüüpsõnu paguluses ilmunud grammatikaist, on allpool tehtud viiteid vastavatele paragrahvidele V. Tauli „Eesti grammatikas” I-II (1972, 1980) ja H. Jänese „Eesti keele grammatikas” I (1947). Kuna võib oletada, et noorem keeleõpetajate generatsioon ei tunne kuigi hästi eestikeelseid grammatilisi termineid, on siin grammatiliste vormide puhul kasutatud ladinakeelseid ja, kui on vajalik, antud ka eestikeelsed vasted sulgudes.

Seisukohad teostatud muudatuste suhtes võivad olla erinevad, nii poolt kui vastu. Ilmne on see, et eesti keel on „rikastunud” hulga grammatiliste paralleelvormidega, mis seika eesti keele õpetamisel keelt mittevaldajaile alati ei saa pidada positiivseks. Peab rõhutama seda, et endised reeglid kehtivad edasi ja nende järgimine on ka õigekeelsuskomisjoni poolt peetud soovitavaks, kuid veaks ei saa enam lugeda „eksimusi” nende vastu.

1. ne- ja s-sõnade pluurali partitiiv

Astmevahelduseta kolmandavärtelistel sõnadel, mille singulari nominatiivi lõpus on *-ne* või *-s* ja mis singulari genitiivis on kolmesilbilised, on reegel nõudnud *si*-lõpulist pluurali partitiivi (Tauli I § 54-55, Jänes § 79-82):

<i>aastane, aastase, aastasi</i>	<i>endine, endise, endisi</i>
<i>katkine, katkise, katkisi</i>	<i>lahtine, lahtise, lahtisi</i>
<i>õhtune, õhtuse, õhtusi</i>	<i>äärmine, äärmise, äärmisi</i>
<i>aktus, aktuse, aktusi</i>	<i>kindlus, kindluse, kindlusi</i>
<i>käitis, käitise, käitisi</i>	<i>võistlus, võistluse, võistlusi</i>

Nüüd on lubatud ka lõpp *-seid*:

aastaseid, endiseid, katkiseid, lahtiseid, õhtuseid, äärmiseid, aktuseid, kindluseid, käitiseid, võistluseid

Lõppu *-seid* peetakse siiski vähem soovitavaks *lane-, line-, kene-, mine-*lõpulistest sõnades, eriti rahvanimed, teonimed ja *kene-*diminutiivide puhul:

<i>eestlane, eestlaseid,</i>	parem: <i>eestlasi</i>
<i>sakslane, sakslaseid,</i>	parem: <i>sakslasi</i>
<i>laulmine, laulmiseid,</i>	parem: <i>laulmisi</i>
<i>suukene, suukeseid,</i>	parem: <i>suukesi</i>

Vastavalt pluurali partitiivi kahesugustele lõppudele võib moodustada ka kahesuguseid lühikese superlatiivi vorme:

lahtisim e. lahtiseim, õiglasim e. õiglaseim, üldisim e. üldiseim

Ka pikemates sõnades, mis lõpevad liidetega *-lus*, *-likkus*, *-matus*, on nüüd lubatud pluurali partitiivis kahesuguseid lõppe:

nurgelisuus, nurgelisuus e. *nurgelisuseid*
kilplaslikkus, kilplaslikkusi e. *kilplaslikkuseid*
paratamatus, paratamatusi e. *paratamatuseid*

Uus reegel ei kehti aga *ne-*lõpulistest sõnade kohta, millel singulari genitiivis on rohkem kui kolm silpi. Nende pluurali partitiivi lõpp on endiselt *-si*:

<i>hiljutine, hiljutise, hiljutisi</i>	<i>inimene, inimese, inimesi</i>
<i>õpilane, õpilase, õpilasi</i>	<i>kirikuline, kirikulise, kirikulisi</i>

Endiseks jääb siis ka järelikult siia kuuluvate omadussõnade lühike superlatiiv:

eluline, elulisim pikaldane, pikaldasim praktiline, praktilisim

Lõpp *-seid* on jätkuvalt ainuõige pikemate võõrsõnade ja *ik-*lõpuga sõnade *ne-*tuletiste pluurali partitiivis:

muutuma-tüüpi kuuluvad astmevahelduseta verbid, mille ma-infinitiivi tunnuse ees on kaks silpi (Tauli § 112, Jänes § 142, 144):

muutuma muutuda muutun muutunud
muututakse

Mitmete tavaliste nendesse tüüpidesse kuuluvate verbide pööramises on väga sageli esinenud kõikumisi ja on kasutatud reeglist erinevaid vorme. 19 sellist verbi lubab uus reegel pöörata nii astmevaheldusega *õppima* kui ka astmevahelduseta *muutuma* eeskujul.

Need on *õppima*-tüübist: *häälbima, kaikuma, küündima, lekkima, lõppema, sattuma, settima, soiguma, sulgema, sulgima, tekkima.*

muutuma-tüübist: *hukkuma, lehtima, pürgima, rappuma, süttima, vappuma, vettima, võppuma.*

Pöörata võib niisiis järgmiselt:

<i>lõppema lõppeda lõpen e. lõppen</i>	<i>lõpetud e. lõppetud</i>
	<i>lõpetakse e. lõppetakse</i>
<i>sulgema sulgeda sulen e. sulgen</i>	<i>suletud e. sulgetud</i>
	<i>suletakse e. sulgetakse</i>
<i>pürgima pürgida pürgin e. pürin</i>	<i>pürgitud e. püritud</i>
	<i>pürgitakse e. püritakse</i>

(Juba varem oli lubatud pöörata kahesuguselt *häälbima, sattuma, tekkima ja pürgima.*)

Kõikumisi esineb ka mõningate vaadeldud tüüpidesse kuuluvate verbide häälduses, kuigi tüvi ei muutu. Näit. olevik verbist *suitsema* – *suitseb* tuleb hääldada teisevältelisena (vrd. ka *säilib, veereb, õitseb*). Nende puhul on lubatud ka kolmandavälteline hääldus.

4. kõnelema-tüüpi verbide pööramine

kõnelema-tüüpi kuuluvad astmevahelduseta kolmesilbilise tüvega verbid, mille ma-infinitiivi tunnuse ees on *-ele-* (Tauli § 112, Jänes § 142):

<i>kõnelema</i>	<i>kõnelda</i>	<i>kõnelen</i>	<i>kõneldud</i>
	<i>kõnelnud</i>		<i>kõneldakse</i>

Kuna *kõnelema*-tüüpi verbidest tihti ja järjekindlalt on kasutatud ka vokaaltüvelisi vorme (*kõnelda*), on reeglit muudetud ja neid ei saa enam lugeda veaks seni ainuõigete konsonantvormide kõrval. Nii võib neid verbe da-infinitiivis ja tud-partitsiibis ning neist tuletatavates vormides pöörata kahesuguselt, järelikult ka:

<i>kõnelema</i>	<i>kõneleda</i>	<i>kõnelen</i>	<i>kõneletud</i>
	<i>kõnelenud</i>		<i>kõneletakse</i>

Tavalisematest verbidest kuuluvad siia tüüpi veel näit.: *kogeleva, logelema, muheleva, nägeleva, rabeleva, rüseleva, sõneleva, sädeleva, sügeleva, tegeleva, tõreleva, vedeleva, viljeleva, vireleva.*

5. Verbi pööramine tingivas kõneviisis

Varem loeti veaks pöördelõppude ärajätmise tingivas kõneviisis. Nüüd võib kasutada pöördelõppudega ja pöördelõppudeta vorme:

<i>ma kirjutaksin e. kirjutaks</i>	<i>ma oleksin e. oleks kirjutanud</i>
<i>sa kirjutaksid e. kirjutaks</i>	<i>sa oleksid e. oleks kirjutanud</i>
<i>ta kirjutaks</i>	<i>ta oleks kirjutanud</i>
<i>me kirjutaksime e. kirjutaks</i>	<i>me oleksime e. oleks kirjutanud</i>
<i>te kirjutaksite e. kirjutaks</i>	<i>te oleksite e. oleks kirjutanud</i>
<i>nad kirjutaksid e. kirjutaks</i>	<i>nad oleksid e. oleks kirjutanud</i>

Perfektis võib kasutada veel järgmisi kahesuguseid vorme: *ma kirjutanuksin e. kirjutanuks.*

Asesõna ära jättes tuleb selguse pärast muidugi kasutada pöördelõppu: (ma) *kirjutaksin*, (sa) *kirjutaksid*, (me) *kirjutaksime*, (te) *kirjutaksite*, (nad) *kirjutaksid*.

6. Verbivormide kokku- ja lahkukirjutamine

Seoses kokku- ja lahkukirjutamisega on kõigepealt mõned muudatused tehtud verbide jaotuses liikidesse struktuuri järgi ja nende sisus. Uus reeglistik kehtib ühendverbide ja nn. väljendverbide kohta. Ühendverbi all mõeldakse teatava adverbi ja verbi ühendit: *kinni panna, läbi lugema, ära tooma, üle vaatama*. Väljendverbi (uus mõiste) moodustab käändsõna ja verbi fraseoloogilise tähendusega ühend: *aru saama, hukka mõistma, käsile võtma, silma torkama*. (Jänese grammatikas mõistet „ühendverb” veel ei esine ja verbe liigitatakse ainult liht- ja liitverbideks.)

Ühendverbi sisu on laiendatud ja täpsustatud. Määrsõnade liike, mis koos verbidega moodustavad ühendverbe, on kolm: kohamäärsõnad *all, kaugele, kõrvalt, läbi, mööda, siia, üle* (ühendverbi adverbiks võivad niisiis olla ka suunda, asendit ka kaugust väljendavad määrsõnad: *all seisma, kõrvalt teenima*); seisundimäärsõnad (*ilma, kinni, kokku, täis*) ja perfektiivsusmäärsõnad, mis märgivad lõpetatud tegevust (ära).

Esimesest liigist on eraldatud liitsõnalised kohamäärsõnad, mis kirjutatakse verbist a l a t i lahku: *eespool käsitletud asjaolud*.

Määrsõnu ei liigitata enam iseseisvateks ja abimäärsõnadeks.

Kokku- ja lahkukirjutamise põhireeglid on jäänud samaks (Tauli § 183-186, Jänes § 304-308). Liitverbid kirjutatakse nagu varemgi alati kokku: *abielluma, ebaõnnestuma, iluuisutama, helilindistama, ülehindama*.

Käändsõnad, määrsõnad, infinitiivid ja des-vorm (tegevusnimed) kirjutatakse verbi finiiitsetest (pöördelistest) ja infiniitsetest (käändelistest) vormidest üldiselt lahku: *puu oli vette kukkunud, vette kukkunud puu, maja on valgeks värvitud, valgeks värvitud maja, raskesti lahendatav ülesanne, lauldes tehtud töö*.

Uus reegel kehtib ainult määrsõnade ja käändsõnade kokkukirjutamise kohta partitsiipidega (kesksõnadega) atribuudi (täiendi) ja predikatiivi (öeldistäite) asendis. Seni tuli näit. atribuudina esinev oleviku partitsiip *lugev* ja mineviku partitsiibid *lugenud, loetud* abimäärsõnaga kokku kirjutada, kui need vastasid küsimusele: missugune? : *läbiloetud raamat, sissejuhataav peatükk*.

Reegel on nüüd sõnastatud nii, et atribuudina või predikatiivina esinevaid partitsiipe, samuti ka mata-infinitiive ning nende juurde kuuluvaid määr- ja käändsõnu võib kirjutada alati nii kokku kui lahku:

kinnikasvanud järv e. kinni kasvanud järv, ärasaadetud kirjad e. ära saadetud kirjad, päheõpitud luuletus e. pähe õpitud luuletus, sissejuhataav peatükk e. sisse juhataav peatükk, tagasitoomata raamatud e. tagasi toomata raamatud, jalgratas on lahtivõetav e. jalgratas on lahti võetav.

Partitsiipe ja mata-infinitiivi soovitatakse kirjutada määrsõnast siiski lahku, kui neile eelneb laiend: *uksest sisse puhuv tuul*.

Määrsõnast lahku kirjutatakse nüüd alati ka *nuna-* ja *tuna-*vormid: *seltskonnast kõrvale tõmbununa . . . , rahasse ümber arvestatuna . . .*

7. Muutumatu sõnade kokku- ja lahkukirjutamine

Üldreeglik on olnud, et määrsõnad ja ees- ja tagasõnad kirjutatakse nende juurde kuuluvatest sõnadest lahku: *veel kord, määratu suur, pea kohal, lõuna paiku, ammu möödunud*.

Kokku kirjutatakse sõnad, mis ühiselt moodustavad tervikliku määrsõnalise mõiste: *aegamööda, ihualasti, puupüsti, vastuoksa, vähehaaval*. (Tauli § 187-188, Jänes § 309-311.)

Senise reegli rakendamisel on tihti esinenud ebakindlust. Igakord ei tee õigesti kirjutamine raskusi, kuid sageli on tekkinud kahtlus, kas

järgida kokku- või lahkukirjutamise reeglit. Seepärast on nüüd jäetud vabaks võimalu sellistel juhtudel kirjutada nii kokku kui lahku:

millegipoolest e. millegi poolest, paljajalu e. palja jalu, jõudumööda e. jõudu mööda, teiselpool e. teisel pool, uutmoodi e. uut moodi, nädalakaupa e. nädala kaupa.

8. oma ja enese e. enda, teineteise ja üksteise kasutamine

Possessiivpronoomeni (omastava asesõna) *oma* ja refleksiivpronoomeni (enesekohase asesõna) *enese e. enda* kasutamist on määratletud järgmiselt: *oma* täiendab nimisõna ja väljendab kuuluvust kellelegi või millelegi (Tauli II § 849-850, Jänes § 337):

Ta laenas mulle oma vihmavarju. Võta oma raamat kaasa! Mees uskus oma sõnu.

enese e. enda kuulub verbi juurde, mis väljendab subjektile sihitud tegevust (Tauli II § 847-851, Jänes § 337):

Ma ostsin endale raamatu. Ta sai endale parema koha. Hoi a see saladus endale!

Tegelikus keelepruugis ei ole siin reeglit tavaliselt järgitud. Nii *oma* kui *enda* võivad esineda nii possessiivses kui refleksiivses tähenduses ja paljudel juhtudel need tähendused kattuvad. Seepärast on nüüd lubatud kasutada sõnapaari *oma* ja *enese e. enda* vabamalt ega ole enam vaja täpset vahet teha nende tähenduslikus erinevuses:

Küllastasin oma e. enda vanemaid. Paljud ei ole oma e. enda eluga rahul.

Ma ostsin endale e. omale raamatu.

Ta sai endale e. omale parema koha.

On siiski lauseid, kus saab kasutada üksnes *enda*: kui *enda* esineb objektina või verbi laiendina: *Ta riietab end. Ara looda ainult endale!* *teineteise* väljendab kahe, *üksteise* vähemalt kolme subjekti osavõttu tegevusest (Tauli II § 852):

Mare ja Enn jutlevad teineteisega. Mare, Enn ja Jaak jutlevad üksteisega. Esitasime üksteisele küsimusi.

Ka nende pronoomenite täpset eristamist ei peeta enam vajalikuks, kuna needki *oma* põhitähenduses kattuvad, väljendades tegevuse vastastikkust. Ei vasta siingi range vahetegemine tegelikule keelepruugile. On tähele pandud, et *üksteise* kasutamine on üldisem. Seepärast võib kitsapiirilise *teineteise* kõrval kasutada nüüd ka mahult laiema-

mõistelist üksteise:

Mare ja Enn jutlevad teineteisega e. üksteisega. Loomad uurisid teineteist e. üksteist. Sõbrad aitavad teineteist e. üksteist.

Paul Laan

T Ö Ö V A L J A L T

Tööst ja probleemidest Norrköpingi Eesti Täienduskoolis

Norrköpingi Eesti Täienduskoolil on praegu käsil 37. õppeaasta.

Kooli „hülgeajal”, paguluse algpäevil enne väljarändamistuhinat, oli meil 80 õpilast ja vahel enamgi. Praegu leiame täienduskooli põhikursuse päevaraamatu õpilaste nimestikust ainult veel 8 nime. Seega on meie kunagisest koolist, mis töötab kuue korralise õpetajaga, järele jäänud vaid ainult üks kümnenndik, ühe õpetajaga, kelleks on allakirjutanu.

See võrdlus annab meile esimesel vaatlusel ehk teatud nukrameelse värvingu. Kui me aga sellele mõtleme, et meil on, nagu ülal öeldud, 37. õppeaasta ja et me elame ühes Rootsi provintsilinnas, kus kõrgemad õppeasutused puuduvad, siis võib-olla võime sellele isegi uhked olla, et me oleme oma esivanemate keelest ja kultuurist nii kangekaelselt kinni pidanud, et meil siiski veel on kool olemas.

Norrköpingi Eesti Täienduskoolil on võrdlemisi huvitav ajalugu, mis näitab ühe väikese rahvakillu visa võitlust oma iseolemise eest võõra rahva hulgas. See aga ei mahu käesoleva kirjutise raami ja seetõttu peame sellest seekord üle hüppama.

Kool töötas varem Norrköpingi Haga koolimaja moodsates ruumides. See oli väga hea, aga me olime olenevad ühest meie jaoks eraldi määratud kooli kojamehes, kes laskis meid õhtul koolimajja sisse ja koristas meie järele ruumid jälle puhtaks. Kuigi see koristamine koosnes peamiselt tahvli pühkimi-

sest ja pesemisest, ise me seda igal juhul teha ei tohtinud, kuna meil puudus selleks ametiühingu „litsents”.

See olukord oli äärmiselt tülikas, sest vahel pidime külmaga ukse taga küünerdama (külma tundes ootama) ja oli isegi kordi, kus see „elukutseline” meid auruspiega täiesti ära unustas ja me pidime seks korraks Eesti Kodusse üle kolima, et üldse kooli pidada.

Sügisel 1977 alustasime uue esimese klassiga, kuhu kuulus neli eesti keelega noormeest. Et mitte nende tervisega riskida, siis otsustasime täielikult Eesti Kodusse üle kolida.

Nii sulgus Haga koolimaja uks meie selja taga reedel, 13. mail 1977 ja alates sügisest samal aastal on meie koolimajaks Norrköpingi Eesti Kodu ruumid. Seal on meil „oma tuba ja oma luba”, kuhu meil on oma võtmed ja kus me koristame ise endi järele.

Minu uus täienduskooli eestikeelne grupp oli alguses ükskeelne. See tähendab seda, et õpilased kasutasid eesti keelt ka vahetundides mängides. Ja isegi kaklused toimusid eesti keeles!

See on tänapäeval haruldus, aga siin on tegemist niisuguse olukorraga, kus kolm venda kasvas algusest peale eesti keeles ja kõik, mis nendega toimus, toimus eesti keeles. See omakorda kandus üle teistele õpilastele.

Tavaliseks on, et kui noor üles kasvab ja mängib võõraste laste hulgas, siis vaatamata eesti keele oskusele, toimub mäng niisuguste laste vahel ikkagi vastavas võõrkeeles.

Minu grupp oli täiseestikeelne esimest kuni kolmanda klassini. Neljandas klassis hakkas juba mäng ja jutt vahe- tunni ajal toimuma rootsi keeles. Rootsi kooli mõju hakkas end maksma panema, sest nüüd oldi juba rootsi lastega mitu aastat koos õpitud ja mängitud.

Kui me selle grupiga alustasime esimest klassi, siis tahtis üks vanaema oma umbkeelset lapselast ka sinna klassi tuua. Ma ei saanud teda kahjuks mitte vastu võtta, sest ma teadsin, et see muudaks kogu grupi kohe rootsikeelseks.

Ma võtsin selle küsimuse üles järgmisel õpetajate suvekursusel ja seda diskuteeriti mitmest seisukohast lähtudes. Minu teguviisi pooldati, kuid sellele oldi ka vastu. Lõpuks ütles üks kogemustega ja nimekas pedagoog mulle eraviisiliselt, et ära oma eestikeelset gruppi siiski ära lõhu, vaid moodusta umbkeelsete jaoks eri grupp.

Tol korral see aga ei õnnestunud ja see õpilane jäigi eesti koolitööst eemale.

Kui ma sama vanaema käest kord pärast skautide koondust küsisin, et miks sa oma lapselapsiga ikka rootsi keelt räägid, vastas vanaema, et aga ta ei saa ju eesti keelest aru. Vastasin talle, et kui sa temaga eesti keelt ei räägi, siis ei hakka see laps sellest iialgi aru saama. „Ja siis tahtsid sa teda eesti kooli tuua ja arvasid, et mina saan temale selle kahe tunniga nädalas eesti keele suhu panna, kui sa ise selleks põrmugi kaasa ei aita,“ jätkasin juttu. Tõin talle näiteks ühe teise Norrköpingi eesti vanaema, kes oma lapselastele eesti keele vähemalt kõõgikeele ulatuses kätte on õpetanud ja just seeläbi, et ta nendega järjekindlalt rääkis ainult eesti keelt.

ESTO-80 laulupeo lastekoori võtsime täienduskooli õpilastele lisaks ka skaudilipkonna noori, kes muidu täienduskoolis ei käi. Nende hulgas tuli koori

nii umbkeelseid kui ka poolkeelseid. (Poolkeelseiks ma kutsun niisuguseid õpilasi-inimesi, kes saavad aru, ainagi lihtsamast kõnест, aga ise rääkida ei saa ega oska, või siis ei julge. Eesti keele suhtes umbkeelseiks kutsutakse siin neid, kes on eestlased või nende järeltulijad, aga eesti keelt ei valda.)

Et selle koori keelt mitteoskajale arusaadavaks teha, millest ja mida me laulame, siis tõlkisin ma laulude sõnad rootsi keelde. Siin tuleb tähele panna, et ma tõlkisin ainult sõnad, aga mitte laule kui niisuguseid. Ma kirjutasin eestikeelsed sõnad tekstimasinal suuremas stiilis ja nende ridade alla tõlge tavalisel kirjutusmasinal. Vahel, kui masinale ligi ei pääsenud, tegin seda ka käsitsi, mis kõljab sama hästi.

Järgnevad laulutunnid koosnesid siis nii keeleõppimisest kui ka laulust. Kasutasin neis tundides, umbkeelseile vaatamata, peaausjalikult eesti keelt, ja rootsi keelt ainult niipalju, kui just hädavajaliku leidsin olevat. Ma nägin, et see meeldis eriti minu täienduskooli õpilastele, kes nägid, et neil oli väljendusvahend, mida osa teistest ei vallanud. Nad ruttasid isegi tõlkidena teisi abistama, kus oli vaja.

Niisugusel laulu- ja keeleõppimisel pistsin ma tihti noortekohast huumorit seletustele vahele, et tööd ja tunde natuke lõbusamaks muuta. Ma märkasin, et see neile meeldis ja nad olid minuga väga „tollis“ (mõnusalt rahul olema). Pärast mõnenädalast sellist tööd tuli kolm poolkeelset minu juurde ja avaldasid soovi täienduskooli astumiseks. Ma pean ütleva, et ma olin tõesti üllatunud. Seda juhtub haruharva, et noored tulevad täiesti omal algatusel ja avaldavad soovi eesti täienduskooli tulla. Küllap see oli üldine rahvuslik tuulepuhang ESTO-80 eeltöödega seoses, mis noori nakatas. Ja üks see nakatanud meid kõiki, noori ja vanu!

Siis oli aprillikuu ja ma vastasin noortele, et meil on varsti kooliaasta lõpe-

tamine käes ja et me ei jõua selle lühikese ajaga enam õieti tööd alustadagi, kui juba on lõpp. Pealegi laulame siin igal nädalal koos ja teeme rahvatantsu. Aga sügisel olete tere tulemast! Nii jäigi.

Sügisel sain oma eelmistele õpilastele lisaks täienduskooli kaks uut, poolkeelset. Kolmas oli vahepeal saanud liisaharrastusi, mida ta pidas tähtsamaks ja nii jäi ta eesti kooli ilmutama.

Nüüd tuli jälle probleem, kuidas toimida. Ma olin vahepeal juba konstateerinud, et minu täiskeelsed ei olegi enam nii täiskeelsed: vahetundide ajal hakkas rootsi keel ikka enam ja enam maad võitma.

Sel ajal, sügisel 1980, töötas meie kool juba ainult üks kord nädalas à 3 õppetundi, kusjuures nooremad õpilased-klassid pääsesid kahe tunniga.

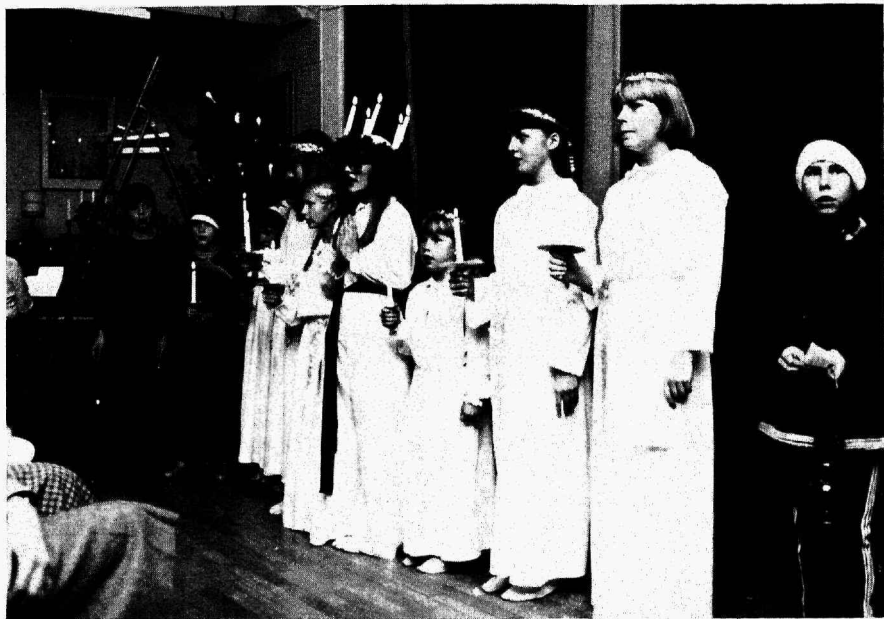
Võtsin uued õpilased esialgu eraldi, et nende keelelist taset lähemalt uuri-

da. Nende sooviks oli aga teistega ühte minna, kuna ESTO-80 ja sellele eelnenud ettevalmistused olid teinud neid omavahel sõpradeks. Ma konstateerisin, et nende õpilaste eestikeelsest kõnnest arusaamine oli võrdlemisi hea ja selle najal tegin otsuse ja viisin nad teistega samasse gruppi.

Nüüd töötame koos juba kolmandat aastat ja ma pean ütlema, et see samm oli õige.

Sellele kaalus loomulikult nii plusse, kui ka miinuseid. Kõigepealt muutus muidugi vahetundide mängukeel täiesti rootsikeelseks. Kuna olukord oli niigi juba teel sinna, siis toimus siin selles osas ainult teatud kiirenemine.

Tundides seevastu hoidusin ma aga tarvitamast rootsikeelseid seletusi, nii palju kui oli võimalik. Õpilastel on õigus alati mind katkestada, kui nad ei teadnud, mis üks või teine sõna tähendab. Siin pöördun ma tavaliselt teiste

*Norrköpingi Eesti Täienduskooli õpilasi esinemas lauludega jõulupeol
(Foto: Rein Liiv)*

õpilaste poole. Kui keegi ei leia sobivat tõlget, siis katsun ma asja selgitada ikkagi eesti keeles.

Üks suur pluss on muidugi see, et need kaks õpilast on sunnitud olnud teistega sammu pidama ja nende eesti keel on hästi arenenud. Kui me näiteks kirjutame etteütleri, siis on nad vigade arvu poolest tihti parimate hulgas. Klassis tehtud kirjanditega on neil arusaadavalt raskusi, aga neil on sõnaraamatund kasutada ja ka see läheb.

Eesti keele ja maateaduse õpetamine läheb hästi. Kui aga on tegemist ajalooliste probleemidega, siis olen vahel sunnitud olnud üleskirjutatud lauseid ja olukordi tõlkima, et kõigile oleks asi selge. See on ju isendast üks põhioõudeid, et üldse midagi õppida.

Ühes asjas olen ma aga ebaõnnestunud: ma ei ole suutnud neid eesti keelt rääkima panna.

See oli alguses, kui ma grupid ühendasin. Siis juhtus, et uute õpilaste eesti keele häälamine ei olnud mitte alati kõige parem. See tekitas teiste hulgas itsitavat osatamist. Vaatamata sellele, et ma seda ägedasti taunis, ei leevendanud see uustulnukate haavumist. Ja eriti, kui on tegemist tütarlastega tundlikus eas, siis läks see neile sügavamale kui arvata võis ja nad keeldusid selle tagajärjel eesti keelt kõnelemast, ja see kehtib tänapäevani. Nii et: minu kontakt nendega on eestikeelne ja nende kontakt minuga, väljaspool otsest õppeainet muidugi, on rootsikeelne.

Minu viga oli see, et mul lihtsalt puudusid niisuguse olukorra suhtes vastavad kogemused. Ma oleksin pidanud oma eelmist gruppi küllaldaselt ette valmistama, et niisugust olukorda vältida.

Kui aga pidada õpetajaametit vabrikutöö kõrvalt, kus kell 17.00 heliseb töökell ja kell 17.30 juba koolikell, nagu meil siin, siis tuleb mõndagi improviseerida ja see on täienduskooli õppetöös üks miinuseid, millest kindlasti tu-

leb hoiduda, aga mis alati kummitab.

Meil töötab täienduskooli juures juba teist aastat üks rootsikeelsete grupp, kus praegu on neli õpilast. Üks nendest õpilastest on hakanud käima ka täienduskooli põhigrupis, kuigi ta seal on rohkem „vabakuulajana”, aga võtab ka tööst osa, millega saab hakkama. Ta arvab ise, et ju siit midagi ikka „külge hakkab”.

Selles grupis on raamatuks A. Hamani „Lärobok i estniska” ja õpetus toimub kui täiskasvanuile, kuna enamikus ongi see nii. Kõrvalraamatuks on meil H. Rajamaa „Eesti alglugemik” I, mis annab suurema kontakti lihtsama ja elavama eesti keelega.

Mängukool töötab meil kuni 1980. a. kevadeni Maria Alliku juhatusel. Tal oli nimekirjas neli õpilast. Järgmisel sügisel ei tundnud M. Allik end tervislikult enam kuigi hästi ja uue õpetaja puudusel jäi see tegevus tol korral soiku. Kaks tema kasvandikest tuli üle minu juurde täienduskooli.

Täienduskooli juures töötab meil ka rahvatantsurühm praegu kuue paariga Aleksander Kaldma juhatusel. Seal tantsivad täienduskooliõpilased, nende vanemad ja teised. See on töötanud nüüd 12 aastat ja võtnud osa meie rahvuslikest üritustest nii kodus kui ka väljaspool.

Täienduskooli õppevorm on teistsugune kui see on meie korrallistes algkoolides. Täienduskoolid on vabatahtlikud õppeasutused ja see on selge eriti täienduskeskkooli õpilastele. Sellest olenevalt peab distsipliiniküsimusi käsitlema vastavalt õpilaste karakterile ja ka nende vanemate suhtumisele selle kooli vajadusse. Minu 16-aastane praktika on näidanud, et kindlakäelisus on hädavajalik, aga klassi „juhtiva tüübi” väljavahastamine võib saatuslikuks saada kogu klassi eksistentsile. Siin peab õpetajal alati selge olema, kui kaugele võib minna korra nõudmisel.

Koduste õppeülesannetega peab sa-

muti võrdlemisi paindlik olema. Vahel ütleb mõni vanem, et mu lapsel on rootsi koolis niivõrd palju õppida, et tal ei ole mingisugust võimalust eesti kooli koduseid ülesandeid teha. On ette tulnud, et kui rootsi koolis mõni klassitöö läheb untsu, siis on ju vanemate ees sellele vaja mingi põhjus leida. Põhjuseks ei ole mitte alati võimalik jalgpalli ette tuua. See võidakse ju niiviisi ära keelata. Lihtsam on ette tuua: eesti kool! Siis kerkib eesti kooli kohta kohe küsimus: olla või mitte olla!

Teine lapsevanem tuleb ja ütleb, et mis sa lased poisse logeleda, anna tööd, kas või salme pähe õppida!

Ma olen lastevanemate koosolekuil alati rõhutanud, et arusaadavalt õppimine rootsi koolis on primaarne, kuna eesti kooli koduseid õppetöid teeme me ainult nii palju kui meil selleks aega ja võimalusi jätkub. Sellega on vanemate ees eesti kooli küsimus: olla või

mitte olla, ära lahendatud.

Samaaegselt oleme me aga kõik kindlal arvamusel, et ilma koduse tööta ei ole õppimine täienduskoolis, kus kord nädalas koos käiakse, üldse mõeldav. Sellega ei tohi aga õpilasi üle koormata, mis võiks neid koolist eemale viia ja eesti kooli põlgama panna.

Kui koolis õppeülesannete andmisel on vahel nurinat kuulda, siis ütlen ma alati, et kes tahab eesti keelt õppida ja siin käimisest midagi kasu saada, sellele ma soovitan need ülesanded korralikult ära teha. Ja tulemus: enamasti kõik on töö korralikult ära teinud.

See, millest ma viimati olen kirjutanud, maksab muidugi õpilaste kohta, kes käivad täienduskooli viimastes klassides ja täienduskeskkoolis.

Õpperaamatutest, õppekavast ja tegelikust õppetööst pean ma käesolevas kirjutises mööda minema, kuna need vajaks eri peatükki.

August Liiv

Pedagoogiline kursus Ojamaal

Eesti Komitee Kooli- ja Noortetoimikond koostöös Koolide Ülemvalitsusega korraldas ajavahemikul 4.–10. augustini pedagoogilise kursuse Gotlandil, eesti suvekodu Ojamaa ruumides.

Kohale saabuti juba teisipäeva õhtul. Kolmapäeval avas E. K. esimees fil.dr. J. Ungerson kursuse, tuletades oma sõnavõttus meelde, et see on juba 12. kursus, mis aga esmakordselt toimub Gotlandil. Varem on viibitud eri paikades, paaril korral Sigtunas ja Sänga-Säbys. „Ojamaa on meie rahvuslik vara ja on juba 33 aastat olnud eesti rahvusliku kasvatuse teenistuses”, ütles kõneleja. Ta tervitas lektoreid, kursustasi ja personali E. K. nimel ja soovis head tööindu.

Kursuse juhataja fil.mag. R. Norvell mainis oma sõnavõttus üllatusmomente eeltöodes ja lootis, et seda tulevikus välditakse. Samaaegselt toonitas ta, et

head mälestused varasematest Ojamaal viibimistest ja eelmistest kursustest meelitavad ja kutsuvad kaasa. Suvekodu korra kohaselt heisati eesti rahvusvärvid lipulaulu saatel. Kursuslane pastor H. Viikholm pidas lühida palvuse.

Tegelik õppetöö algas prof. G. Ränga loenguga „Eestlaste põlvnemisest”. Prof. Ränk oli juba 11.-dat korda lektoriks taolisel kursusel. Samalt lektorilt kuuldi veel paar huvitavat loengut meie eestlaste tagapõhjast. Veel üks truudest kursuselektoritest oli kohal — Paul Laan. Ta alustas uue reeglistiku taustaga. Edaspidi käsitleti ka tõlkelaene ja ortograafiaküsimusi. Tuntud luulemees Kalju Lepik heitis põgusa pilgu „pahandustele eesti kirjanduses”, samuti kuuldi eesti rahva raamatuid, eesti luule- ja proosaliikidest. Psühholoog Mall Jams jutustas oma ala rakendamisest ja demonstreeris praktilisi näiteid.

„Käegakatsutava” õppetunni andis draamapedagoog ja näitleja Tiiu Haamer oma tööst lastega. Fil.mag. R. Norvell puudutas lünki Baltikumi kohta ajaloo õpetamisel ja olukordi ning juhtumusi Eesti saatuseaastail 1939–1944. Fil.dr. J. Ungerson hõlmas oma ettekandeis eesti maateadust. Veel esines Sisserännumeti juhataste liige V. Popov ettekannetega aktuaalsest olukorrast minoriteedi- ja sisserännupoliitikast. J. Mihkelson kõneles koduselgitustööst, mida vajame, et täiendada meie organisatsioonide hõrenevaid ridu. Ühel õhtutunnil võttis I. Loorand

üles küsimuse: Mis on õieti eestlus? See oli teema, mis äratas väga elavaid sõnavõtte.

Esmaspäev oli varutud ringsõiduks Gotlandil. Külastati Bunge muuseumi ja mitmeid kirikuid. Bunge ja Lausi kirikutes proovis Ojamaa septett akustilisi eeldusi, mis sisendas kuulajatele sügavaid muljeid. Samuti oli meelde jääv õhtune etendus Visby varemets.

Kehalise heaolu eest kursuse kestel hoolitsesid tublid perenaised Siina Henrikson ja Tamara Alep.

Ruth Laas

70 aastat V. Tammani „Kooli laulmise raamatu” ilmumisest

Möödunud aastal täitus 70 aastat sellest, kui noor Tartu Õpetajate Seminari vilistlane, tol ajal Tartu linnakoolis lauluõpetajana, andeka muusikamehe- ja tunnustatud pedagoogina andis omal kirjastusel välja laiahaardelisema ja mitmekülgsema koolilaulu raamatu. Tema käe all õppisid terve rida muusikamehi: R. Päts, E. Laanpere jt. 1913. a. tuli temale kolleegiks Juhan Aavik, kellega koos nad kaua aega hoolitsesid meie lauluvara eest.

Me kõik teame ja mäletame seda raamatut oma kooliajast, sest see oli meil kasutamisel võrdlemisi kaua, kuni 1929. a. samalt autorilt koos Juhan Aavikuga ilmus „Laste laul” I ja hiljem ka II osa. Hilisemaist lauluõpikuist meenutagem „Leelo” I–IV, hiljem 1932. a. „Leelo” V ja VI, mille autorid olid: J. Aavik, R. Päts, T. Vettik ja V. Tamman, viimase kirjastusel. Pärast 1935. a. ilmus raamatuturule R. Pätsi „Lemmiklaulud” I–II.

Kuigi need hilisemad lauluõpikud sisaldasid palju uusi laule, jäi V. Tammani „Kooli laulmise raamat” üheks põhjapanevaks koolilaulu literatuuri talaks. Kuigi selle paber ei ole mitte eriti hea kvaliteediga, on nooditrukk haruldaselt hea ja vigade arv minimaalne.

Raamatus on 250 lk (20x14 sm) ja koosneb mitmest astmest. Need astmed on koostatud põhjaliku metoodilise teadmisega, arvestades noore hääle ulatust ja selle arengut aastatega.

Nii algab see lauluõpik ühehäälsete lauludega, peamiselt meie rahvaviisid: Teele, teele kurekesed, Käole, Vastlad, Ketramas, Kevadel jr., kokku 43 laulu selles astmes. Aga kohe, juba 2. lk. peale annab autor helide nimetused esitatud laulu ulatuses ja näitab ära ka redelikujuliselt astmete kõlalised vahekorrad. Ühesõnaga: koos lauluvara omandamisega omandatakse ka teoreetilisi teadmisi. Need teoreetilised selgitused kannavad eri numeratsiooni ja on varustatud lihtsate mõnetaktiliste harjutustega vastava laulu helitõu toonaalsuse perseptiooniks.

Esimese astme kestel (32 lk.) on õpilased juba tundma õppinud C-duuri heliredeli täies ulatuses, f-duuri, d-molli ja G-duuri koos D-duuriga.

Teine aste algab nootide kestuse ülesmäärimise võrdleva tabeliga. Igale tabelile annab autor lühikese, kuid selge kirjelduse. Rööbiti sellele annab ta ka pausid, ühenduskriipsu ja vibu, taktimõõdud ja skeemid 2- ja 3-osalistele taktidele.

Iga aste on varustatud kaanonitega, mis on alguses kahe-, hiljem aga kolme- ja neljaosalised. Seega annab tema juba teadlikult ja sihikindlalt sissejuhatuse harmoonilise kuulmise kujundamiseks ja seega kõlapuhtuse saavutamiseks. Lapsed armastavad kaanoneid laulda, sest rühm julgustab üksiklauljat. Üldse on üle 200 laulu, mis on varustatud piltidega ja skeemidega.

Raamatus ei puudu ka solmiseerimise harjutused, mõned isegi mitmehäälsed. Neid ta soovitab läbi laulda kõikide täishäälikutega, erinevais tempodes. Lisaks sellele laseb ta ka nootidega, s.t. nimedega laulda.

Edasi annab ta ka duur- ja moll heliredelite tetrahordide analüüsi ja kolmkõlad nende ümberpööretega (sekstakord, kvartsektakord jne.). Ei puudu enharmooniline ring, ristide ja b-dega helitõugude võrdlus.

Lauluvara koosneb ühe-, kahe- ja kolmehäälseist lauludest väga mitmetes helitõugudes: rööbiti mollid ja duurid. Siin on laule ka välismaa autoreilt ja klassikult. Pearõhk on aga meie rahva- viisidel ja meie oma autoreil.

Lõpposa kannab pealkirja „Mitesu- gused Eesti heliloojate uemad lau- lud“. Need on peamiselt kälimeeste Ju- han Aaviku ja Mart Saare omad, mis

on teise trüki jaoks loodud aastal 1918. Seal on 4-häälseid neli laulu, se- gakoорidele seitse laulu ja kolmehää- lseid üle 50 laulu kogu raamatu kohta.

Piiratud ruumi tõttu ei saa mitte min- na kõikidesse üksikasjadesse, mida selle raamatu tähtsus ja põhjalikkus nõuab, aga selle ilmumise 70 aasta tähistami- seks peab mainima, et see oli ja jääb üheks parimaks lauluvaraks meie kooli ajaloos teiste hilisemate lauluõpikute kõrval.

Olgu see kirjutis ühtlasi ka koolimees- te austus- ja tänuavalduseks autorile koos meie hiljuti lahkunud suure heli- looja Juhan Aaviku, eelmisel aastal lah- kunud koolimuusika viljeleja T. Vetti- ku ja tema Tartu Seminari kaaslase, asendamatu loomisvõimega Eduard Tubina suurte panuste tunnustamiseks meie rahva muusikakultuuri arendami- sel, eriti aga meie noorsoo julgustami- sel ja innustamisel rahvuslikku missioo- ni jätkamiseks.

Lõpuks ei saa jätta mainimata prof. Juhan Aaviku suurt hoolt selle eest kandmises, et ka meie noored võõrsil ei unustaks eesti laulu! Tema „Kooli- leelod“ on ka praegu asendamatud ees- ti laulu säilitamisel võõrsil.

Enn Saluveer

MINEVIKURADADELT

Täiendavaid märkmeid Läänemaa Õpetajate Seminarist

Iseseisev Eesti sai Vene valitsuselt pä- randina kaks õpetajate seminari: Tartus ja Rakveres. Juba 1919 – Vabadussõja ajal – pandi need käiku. Kutseliste õpetajate suure puuduse tõttu avati veel samal aastal ka Tallinna Õpetajate Seminar. Avatud seminarid kujundati 6-klassilistena ja need põhinesid 6-klas- silisele algkoolile.

Samaaegselt selgus, et avatud semina- rid siiski ei suuda rahuldada suurt tar- vidust kutseliste õpetajate järele ja nii

otsustati avada veel kaks uut seminari: Võrru ja Haapsallu. Otsuse Haapsalu seminari avamiseks tegi Vabariigi Valitsus 1. sept. 1920 ja pani sellele ni- meks Läänemaa Õpetajate Seminar. Kuigi oli ka määratud vajalik krediit, kuid millegipärast viivitas Haridusmi- nisteerium direktori ametisse määra- misega ja muude vajalike sammude as- tumisega.

1. oktoobril saabus optandina Vene- maalt Johannes Käis, kes oli siis 34-

aastane. Juba 3. oktoobril esitas Joh. Käis Haridusministeeriumile avalduse koha saamiseks Tartu ülikoolis loodusteaduse alal kas dotsendina või teadusliku stipendiaadina. See J. Käisi taotlus läks otsekohe luhta, sest ülikoolil juba oli sellel alal valmistumas H. Kahon. Siis esitas J. Käis haridusministrile palve sooviga kandideerida riigikoolinõuniku vabale kohale. Riigikoolinõuniku ametisse määramine kuulus Valitsuse kompetentsi ja oli seotud aeg nõudvate formaalsustega. Joh. Käis oli Venemaal puupaljana saabunud ja vajas elatumiseks hädasti mingit sissetulekut. Rahapuudusest päästmiseks määras haridusminister Jüri Annusson J. Käisi fiktiivselt Läänemaa Õpetajate Seminari direktoriks ja maksis tema palga Läänemaa Õpetajate Seminarile määratud krediidist. Valitsuse otsusega määrati Joh. Käis 5. nov. 1920 arvates teiseks riigikoolinõunikuks (esimene riigikoolinõunik oli temast aasta noorem Fr. W. Mikkelsaar).

Nüüd oli Läänemaa Õpetajate Seminari – edaspidi LÕS – direktori koht taas ka vormiliselt vaba ja see saadi täita 15. dets. 1920 arvates, mil sellele kohale määrati kohustetäitjaks Joh. Õunapuu, kes ka otsekohe kohale sõitnud ja oma ametikohuste täitmisele asunud. Kõik säilinud andmed ja kaasaegsete mälestused viitavad sellele, et oli saadud „õige mees õigele kohale”. Veebruaris 1924 toimus Uuemõisas LÕS-i uue hoone erakordselt pidulik sisseõnnistamine väga prominentsete külaliste juuresolekul ja Joh. Õunapuu määraliseks direktoriks kinnitamisega. Kõik lootsid, et LÕS läheb nüüd vastu hiilgavale tulevikule, kuid Suur Saatus tahtis teisiti: 10 päeva pärast pidulikku suursündmust suikus Joh. Õunapuu kukkumisel saadud raskete vigastuste tõttu surmale. Sellest ajast algasid LÕS-il direktoritega rasked probleemid, mis kestsid peaaegu selle likvideerimiseni.

Pärast Joh. Õunapuu surma täitis direktori kohuseid õp. L. Jürisson poolteist aastat. Vastavaid ettepanekuid tehtud küll mitmele koolitegelasele, näit. Mihkel Kampmannile, kes käinud ka kohapeal olukorraga tutvumas, kuid loobunud, nagu mitmed teisedki. Lõpuks võttis vastu ettepaneku Jõhvi Gümnaasiumi direktor Kurt Lipp, kes oli olnud kaks aastat minu õpetaja ja direktor. K. Lipp oli hea matemaatik ja füüsik, kes tundis suurepäraselt oma aineid ja nende meetodikat, kuid ta ei olnud pedagoog. Jõhvi Gümnaasiumi I lennu lõpukoosviibimisel ta ei soovitanud kellelgi oma elukutseks valida õpetajaametit! Peale selle oli ta tugevasti boheemlike eluviisidega. Seetõttu tekkinud tal agustest peale LÕS-i õpetajatega suuri lahkkelisid ja vastuolusid. 1926. a. lõpul dir. Lipp käitunud ebakaines olekus täiesti sündmatult ja ta oli sunnitud 1. jaan. 1927 arvates direktorikohalt lahkuma, kuid jäetud edasi õpetajaks õppeaasta lõpuni. Haridusministeerium määranud direktori ajutiseks kohustetäitjaks Jaan Ruusi, kes oli LÕS-is töötanud pedagoogiliste ainete õpetajana juba alates 1.8.1924.

Kui nende ridade kirjutaja temale täiesti ootamatult ja imeliku juhuse tõttu augustis 1927 sattus LÕS-i eesti keele ja kirjanduse ja hiljem ka soome keele õpetajaks, siis olid vahepeal olnud suured lainetused juba vaibunud ja töö sujus rahulikus meeleolus. Direktori ajutiseks kohustetäitjaks määratud Jaan Ruusiga oldi väga rahul. Õpetajad esitasid J. Ruusi koguni määraliseks direktoriks, kuid Haridusministeerium jättis selle soovi tähele panemata. Sellele ebaõnnele vaatamata oli kõigi õpetajate meeleolu ometi stabiilne ja oldi arvamusel, et see jääbki nii pikemaks ajaks.

Õeldakse, et „nimene mõtleb, aga...” Direktori k.t. Jaan Ruus oli vabaabi elus. LÕS-i õpetajail oli see küll teada, kuid väljaspool mitte või siis väga kit-

sas ulatuses. Ometi sai see äkki teata-
vaks Haridusministeeriumis ja haridus-
ministriks juhtus olema parajasti just
sel momendil ei keegi muu kui Jaan
Lattik! Jaan Ruus registreeris küll oma
abielu kõige kiiremas korras, kuid see
ei päästnud enam! Haridusministeeri-
umist saabus teade, et Jaan Ruus on
määratud Kunda Rahvaulikooli juhata-
jaks ja tema asemele määraliseks direk-
toriks senine Valga Gümnaasiumi ins-

pektor Alfred Fluss, kõik 1. nov. 1927
arvates. See kõik tuli nii äkki ja oota-
mata kui välk selgest taevast!

Kui õpetajad sellest äkilisest juhtu-
mist toibusid, siis hakati omavahel ta-
sapisi arutlema ja mõistatama motiive
ja ajendeid, mis võisid mõjutada A.
Flussi nimetamist LÕS-i direktoriks,
sest see nimi oli kõigile täiesti tundma-
tu ja seda kuuldi esimest korda.

Aastad olid veerenud. LÕS-i VI lend,

*Kursus õpetajakutsetaotlejaile LÕS-is 1926. a. sügisel. (õp. = seminari
õpetaja, kt. = kutsetaotleja). Ees põrandal peaaegu pikali: LÕS-i har-
jutuskooli juhataja Vassili Kõppar ja õp. Selma Mitt. Põrandal istu-
vad: kt. ?, õp. Paul Enno, kt. Eduard Süvelt, kt. Linda Lint. Istuvad:
õp. Aurelie Üksti, õp. Marta Mamberg, õp. Julia Metzler, dir. Kurt
Lipp, kt. Elise Lindel, õp. Julie Uibokand, õp. Marie Michelson. Tei-
ne rida: kt. Aleksander Puus, õp. Marta Arike, kt. Anton Säin, kt.
Priidu Puusepp, kt. August Viital, õp. Jaan Ruus, kt. Berta Tarvis,
õp. Aleksander Lint, (tõenäoliselt) õp. Karin Häverty, kt. Aleksander
Sutt, õp. Aleksander Uibokand. Viimne rida: õp. Alma Saul, õp.
Cyrillus Kreek, õp. Ernst Nii, kt. Paula Kerm, kt. Adele Erman, õp.
Alfred Kivi, kt. Annette Peterson, kt. Elviine Espenberg, kt. ?, kt. ?
Kolme kutsetaotleja nime kahjuks ei suudetud kindlaks teha. (Kõik
nimed on tollaegsed.)*

kes lõpetas 1929, pühitses seminari lõpetamise 50. aastapäeva kokkutulekuga Tallinnas 9. juunil 1979. Sellel kokkutulekul osales ka dir. A. Fluss, kes vahepeal oli oma perekonnanime Teaste'ks muutnud. Ta esines seal pikema sõnavõetuga, mis võeti kogu ulatuses helilindile. Selles ta ütles muu hulgas: „Seminari direktoriks määramine tuli mulle üllatusena, sest mul ei olnud ju nagu mingeid teeneid hariduse alal. Olin tavaline õpetaja, aga tol ajal oli näiliselt puudus haridusega õpetajatest, sest kui mind Valka määrati, siis taheti juba mind panna Türi Aiamajanduskooli direktoriks. Mina aga teadsin, et kui ma juba alguses sisse kukun, siis olen terve eluaja sisse kukunud. Ei julenud sinna minna: uus kool ja uus koolitiüp ja mina algaja, nii ütelda, keskkooli alal . . . Ja nii jäigi Türi minemata. Läksin siis ise Valka.. ja säält mind määrati, kuna neil näiliselt ei olnud kedagi tuttavat inimest. Ministriks oli tookord Lattik ja võibolla ka sellepärast, et minu naisevend oli temaga ühe partei inimene. . . Ja nii ma siis sattusingi sinna. Nüüd oleks huvitav siin olijailt kuulda – kui mõni nüüd viiekümne aasta pärast võib ütelda, täiesti vabalt – missuguse näoga nad mu vastu võtsid? Sinna oleks pidanud nagu saatma ikka mõne kuulsuse, aga mina täiesti tundmata suurus! Kui keegi nüüd mäletab – kui ma alguses hakkasin esinema direktorina, mis minust arvati? . . .

(Madis Oviiri valehehüüe): Mina ütlen kohe ühe arvamise. Sellal oli meil eesti keele õpetajaks Herman Rajamaa. Meil oli eesti keele tund, mul on nii selgesti meeles kuidas Rajamaa ütles: Kas teate, et meile tuleb uus direktor? Uus luud pühib alati hästi, pange tähele! (Üldine naer).

Teaste: Kui ma ära saatsin oma õpetajat Leontine Robertit, rõhutasin sel puhul (matusel!), et kui ma seminari tuln, leidsin eest korraliku kooli. Ro-

bert oli tookord inspektriiss. Kõik oli olemas. Õpetajad olid olemas, mul oli väga tore korter, internaadid töötasid korralikult. Mul oli seal kerge alata. Ma ei hakanud mingeid uusi teid otsima – nagu Käis otsis uusi teid! – mina teadsin seda, et uued teed, teadega on nõnda, et mine tea, kuhu nad viivad! Kui aga lähen vana rada, see on enam-vähem teada, kuhu viib. Nii ma siis olen vana teed pidi käinud kogu eluaja – ja see on muidugi ka minu puudus. Minust ei jää midagi järele, kõik kaob minuga koos. Kui ma nüüd oma tööd tagantjärele hindan – ennast kiita ei tohi! – siis ma vist olin ikka üsna vilets õpetaja, sest minu aines ei ole kellelgi järeleksamit olnud . . .

(Madis Oviir vahele): Seminaris oli nii, et säält tuli õppimist võtta täie tõsidusega, ükski nii-ütelda seanahka vedada ei saanud. Kes osutus nõrgaks, sel tuli lahkuda . . .”

Aga elu läks edasi. Koostöö dir. Flussi ja õpetajate vahel laabus siiski kõigiti sujuvalt. See asjaolu kergendas omakorda ka õpetajate ja õpilaste omavahelist koostööd ja head läbisaamist. Need tegurid suurendasid õppe- ja õpitöö üldist intensiivsust ja sellega kaasnevat edukust. Eriti intensiivseks kujunes õpilaste klassivälise töö, mille kohta on meie „Bülletäänis” nr 26 hiilgavaid kirjeldusi.

Igal aastal taotles seminari sissepääsu mitu korda rohkem kui me võisime vastu võtta. Nii taotles näiteks 1929. a. kevadel sissepääsu 80 noort. Me saime aga vastu võtta ainult 35. Missuguste abinõudega ja mil viisil välja sõeluda need, kes on õpetajakutseks kõige sobivamad? 54 aastat tagasi me ei osanud muud, kui peale eksamite veel kasutada intelligentsusteste õpilaste leidlikkuse, algatus- ja otsustusvõime, fantaasia jne. kindlaks tegemiseks. Sel viisil teostatud sõelumise tagajärjel kahanes tunduvalt viimastel aastatel õpilaste seminarist väljalangemine enne selle

kursuse lõpetamist.

LÕS-i pidulik avamisaktus oli toimunud 2. veebruaril 1921. Sel kuupäeval pühitses LÕS igal aastal oma aastapäeva. 1931. a. täitus 10 aastat LÕS-i tegevusest. Sel puhul anti välja tagasihoidlik koguteos „Läänemaa Õpetajateseminar 1921–1931”. Selle 128 leheküljel on LÕS-i õpetajailt rohkesti didaktilis-metoodilisi kirjutisi mitmete õppeainete alt. Seal toodud kirjutised ei ole mitte kirjutuslauasaadused, vaid on nopitud otse tegelikult tööväljalt ja mis väärivad veel praegugi tõsist tähelepanu. Selle väite kinnituseks olgu ühe näitena siinkohal vihjatud Marta Arike pikemale kirjutisele „Usuõpetus LÕS-is ja seminari algkoolis”.

Võru Õpetajate Seminari sulgemisega 1930. a. kevadel lõpetati ka teistes seminarides uute õpilaste vastuvõtmine. Aga rahulik ja intensiivne tegevus kestis LÕS-is edasi kõigil tööaladel ja õpetajad olid kindlal arvamusel, et rahulik lõpp on nüüd meile igal juhul kindlustatud.

Märtsi keskpaiku 1931 aga juhtus ometi midagi, mis vapustas LÕS-i väga tugevasti ja millel oli ka suur ülemaalne vastukaja. Selle vahejuhtumi tagajärjel paigutas Haridusministeerium dir. A. Flussi Nõmme Gümnaasiumi direktoriks ja määras LÕS-i uueks direktoriks koolinõunik Juhan Karell'i. Kõik arvates 1.8.1931. (Sellest õnnetust sündmusest vahest kunagi edaspidi lähemalt.)

1931/32 kujunes kõigile seminaridele viimseks õppeaastaks. Pärast LÕS-i tabanud rasket vapustust ja direktorivahetust saabus meile süiski täiesti rahulik tegevusaasta. Uus direktor Juhan Karell oli äärmiselt tagasihoidlik ja rahuliku iseloomuga. Tema hoiakust võisid kõik, eriti nooremad õpetajad, palju õppida. Ta oli ka erakordselt õiglane. Selle kohta olgu esitatud üks näide.

Tookord kehtinud korra kohaselt andis seminaride lõpetajaile õpetajaameti kandidaadi õiguse pärast vastavat eksamit ja kirjaliku töö esitamist komisjon, kuhu kuulusid seminari direktor esimehena ja liikmetena üks õppenõukogu esindaja ja üks Haridusministeeriumi esindaja, kelleks oli tavaliselt kohalik koolinõunik. 1932. a. kevadel toimunud LÕS-i lõppklassi lõpueksamil tahtis Haridusministeeriumi esindaja koolinõunik M. Univer Adolf Villmanni – pärastise nimega Velmet – läbi kukutada. A. Villmann oli olnud kogu seminariaja hea jõudlusega õpilane ja tema eksamitöögi oli hea, mistõttu oli M. Univeri nõue täiesti ebaõiglane, seetõttu astus dir. Karell sellele järsult vastu ja komisjon otsustas ka A. Villmannile anda õpetajaameti kandidaadi tunnistuse.

Kolmel klassil jäid õpingud LÕS-is pooleli. Need viidi sügisel Tallinna Pedagoogiumi juurde ja moodustasid seal omaette seminariklassid. Mõned õpilased siirdusid Tartu Pedagoogiumi vastavasse seminariklassidesse.

Kui koolitöö oli lõppenud, siis toimus LÕS-i viimne pidulik lõpuaktus ühes koosviibimisega, kuhu oli kogunenud peale lõpetajate ja õpetajate ka rohkesti vilistlasi ja kaks endist õpetajat.

Läänemaa Õpetajate Seminari 11 1/2 aastat kestnud tegevus oli lõpule jõudnud . . .

Herman Rajamaa

Oma isiklike mälestuste täienduseks olen kasutanud:

1. „Läänemaa Õpetajateseminar 1921–1931.”
2. „Nõukogude pedagoogika ja kool” V, Tartu 1969 (lk. 17–18).

50 AASTAT TARTU PEDAGOOGIUMI ASUTAMISEST

1932. a. suletud seminaride asemele otsustati asutada Tartu Pedagoogium, mille juurde koondati Tartu ja Rakvere Seminari järelejäänud klassid. Seega Tartu Pedagoogium tegelikult jätkas kahe seminari tegevust kuni 1935. a. Alles siis saadi alustada pedagoogiumi esimese kursusega, mis põhines tolle-

agsele keskkoolile ja kestis 2 aastat.

See kursus aga jäi ainsaks, sest koolireformi teostamisel likvideeriti 1937. a. Tartu Pedagoogium ja selle asemele avati taas Tartu Õpetajate Seminar, mis oli 4-aastase kursusega ja põhines 9-aastasele koolikursusele.

Herman Rajamaa

Tartu Pedagoogiumi õpetajaskond sügisel 1932. 1. rida: Aleksei Tarkpea, Herman Rajamaa, Erich Jaanvärk, dir. Voldemar Raam, insp. Marta Kaasik, Mihkel Kampmann, August Kiiss, Aleksander Öunapuu ja Amalie Sommer. 2. rida: Marta Arike, Elmar Martinson, Mari Aul, Aleksander Lint, Linda Pärl, Leonida Orviku, Helmi Jürissoo, Marie Brandt, Mari Mühlberg (Kauri) ja Karl Merilaid. 3. rida: Theodor Andresson, Maria Michelson, Jaan Pakk, Ervin Limberg, Maret Tamm, Ain Nurk ja Johan Tamverk.

Suurem osa pildil olevaist on teadaolevalt vahepeal surnud dir. Voldemar Raamiga ja insp. Marta Kaasikuga eesotsas. Puudulike ühenduste tõttu kahjuks ei õnnestunud kõikide kohta kindlaid andmeid saada.

EESTI KEELE KAUGÕPPEKURSUS

on olnud juba pikemat aega päevakorral. Me oleme selle suurele vajadusele mitmel korral muu hulgas ka „Bülletääni” veergudel vihjanud. M. a. sügisel palus Eesti Õpetajate Keskühingu juhatas allakirjutanut konkreetselt selgitada võimalusi ja väljavaateid eesti keele kaugõppekursuse korraldamiseks ülemaailmses ulatuses. Kuigi momendil ei ole veel jõutud täielikku selgust saada nim. kursuse teostamiseks kõigi üksikasjade kohta, võime siiski saadud üldpildi kohta järgmist märkida:

Kõigepealt on ilmnenukaks diametraalselt erinevat arvamust selle kursuse põhieesmärgi kohta. Teiste sõnadega: kellele korraldada esmajoones kavatsetav kaugõppekursus? Ühed pooldavad eesti keele kaugõppekursuse korraldamist sellele põlvkonnale, kellel on eesti keel kodukeeleks, kes eesti keelt oskavad kõnes ja veidi ka kirjas ja kes eesti keele grammatikat on juba õppinud kodus või koolis, kuigi erinevas ulatuses. See põlvkond on nüüd tegev eesti keele õpetajatena, noortejuhtidena, lastevanematena või mõnel muul viisil meie rahvusliku kasvatuse tööväljal — nad kõik vajavad süstemaatilist eesti keele õpetust. Meie senised eesti keele grammatikad on kas vananenud, raskesti kättesaadavad või trükist lõppevad. Seetõttu võiks kavatsetav kursus olla kõigile asjahuvilistele üle maailma — ka vanemale põlvkonnale — eesti keele täiendavaks ja laiendavaks õppimiseks kaugõppe teel kõigiti sobiv moodus.

On aga ka neid, kes pooldavad eesti keele kaugõppekursuse kohest korraldamist esijoones meie nooremale põlvkonnale, kelle eesti keele oskus on puudulik või siis väga kehva kõõgikeele tasemel. Teiste sõnadega: korraldada

kaugõppe teel eesti keele kui võõrkeele õpetamist. Selle kursuse juurde kuuluvad kõik tekstid lisada helilindile salvestatult. Sellise kursuse pooldajad rõhutavad erilisel modernsust, mis meeldivat meie tänapäeva noortele ja seetõttu me võiksime loota nende suurt huvi eesti keele õppimise vastu. See kõik võib muidugi õige olla.

Üks asi on aga selge: kahte kursust me ei suuda iialgi üheaegselt korraldada. Seetõttu me seisame küsimuse ees: kumba kursust eesõigustada? Vastava otsuse langetamiseks Eesti Õpetajate Keskühing vajab tungivalt meie rahva arvamusi ja motiveeritud seisukohti mõlema variandi poolt või vastu. Teise variandi soovitajail palutakse lahkesti veel teatada, kas neil on teada isikuid, kellel on vajalik ettevalmistus ja kogemusi eesti keele kui võõrkeele õpetamiseks. Kõiki, kellel on südamel eesti keele õpetamine Välis-Eestis, palutakse oma seisukohad ja ettepanekud — isiklikku pöördumist ootamata — esitada hiljemalt 1. septembriks k. a. Eesti Õpetajate Keskühingu aadressil.

Kaugõppekursuse korraldamisega on veel teisigi probleeme. Siinkohal olgu neist esitatud mõned. Kursuse majanduslik külg on üks tõsisemaid. Kõigepealt on tarvis algkapitali kursuse tegevuse alustamiseks. Kust seda võtta?

Edasi on tarvis selgitada kursuse põhiasukoht, kus on vaja inimest, kes organiseeriks ja juhiks kursust ülemaailmses ulatuses. Kursuse põhiasukohas peab olema vastav ruum või ruumid ühes kõige vajalikus. See kõik mak-

*

Eesti Õpetajate Keskühingu juhatas otsustas fikseerida meie rahvusliku kasvatuse eesmärk ja koostada üksikasjali-

ne tegevuskava eesti noorte rahvusliku kasvatustöö ühtlaseks ja süstemaatiliseks teostamiseks ülemaailmses ulatuses. Selleks otsustati käesoleval aastal teostada vajalikke eeltöid vastavate ettepanekute ja seisukohtade kogumisega ülemaailmses ulatuses. Selle ülesande teostamiseks otsustati esijoonel paluda Eesti Õpetajate Keskühingusse kuuluvate õpetajate ühingute ja rahvusliku kasvatustöö koostöökomisjoniliikmete ja nende kaudu ka eri maade rahvusliku kasvatustööga tegelevate organisatsioonide ja toimkondade kaasabi. Omaette peatüki moodustab selles asjas pöördumine gaidide ja skautide ülemaailmse keskuse poole. Eesti Õpetajate Keskühingu juhatus loodab, et sellise suure ulatusega ühistöö tulemusena saame eesti noorte rahvusliku kasvatustöö teostamiseks ühtlase ja kindlakujulise tegevuskava ülemaailmses ulatuses. Kui juba oleme saanud tegevuskava, siis on hõlpsam lahendada vajalike noorsooraamatute küsimust kas sobivate teoste kordustruktuuride või uute hankimisega. Juba eelolevast sügisest alates alustada meie kodudes leiduvate noorsooraamatute kogumist kõigil maalidel ja võimalikke ülejääke suunata võimaluse ja tarviduse kohaselt sinna, kus on puudujääke. Selle aktsiooni algatamiseks ja teostamiseks paluda koostöökomisjoniliikmete kaasabi. Midagi tuleb teha, sest veel ei ole hilja! (Ka selles ja kõigis muudes küsimustes toimub kirjavahetus Eesti Õpetajate Keskühingu aadressil.)

*

Neljas ülemaailmne eesti õpetajate konverents Torontos ESTO 84 raames toimub arvatavasti esmaspäeval 9. juulil 1984. Selle korraldamine on Edgar Marteni ja Hella Leivati õlgadel. Konverentsi täpne kava, aeg ja koht selgub hiljem.

*

Eesti Päevade ajal Rootsis — Estival 83 raames Göteborgis — toimub laupäeval 21. mail 1983 kell 10.00—12.00 Skandinaaviumi ruumides e e s t i õ p e t a j a t e k o n v e r e n t s .

Konverentsi kavas on lühiettekanded tähelepanekuist ja kogemustest eesti koolides, täienduskoolides, mängurینگides ja kodukeele õpetuse alal. Ettenandjaid on: Aho Rebas, Evi Lepik, Heiner Erendi, Eha Pöhl, August Liiv ja Henno Kirikmäe. Igale ettekandele on varutud maksimaalselt 15 min. ja vabale sõnale vähemalt pool tundi.

Kõik eesti rahvusliku kasvatusel Rootsis ja teistel maalidel töötanud ja töötajad ja niisamuti ka rootsi ja teiste maade koolides töötanud ja töötajad on südamest tere tulnud!

*

Eelmisel sügisel alustas Torontos tegevust E e s t i T ä i e n d u s g ü m n a a s i u m 41 õpilasega vanuses 16—18. Nim. kool on jätkuks Eesti Keskkoolile ja selle kursus kestab kaks aastat. Õppekavas on eesti keel ja kirjandus, loengud erialade lektoreilt ja kolm huviringi: laul ja muusika, teater ja ajakirjandus. See on märkimisväärne saavutus, mis väärib tähelepanu ja järeletegemist kõikjal üle maailma!

*

26. oktoobril m.a. möödus 100 aastat Võru Seminari väga lugupeetud ja armastatud muusikaõpetaja K a r l P ü t s e p a sünnist. Märkimisväärse tähtpäeva pidulikuks tähistamiseks kogunes 12. dets. m. a. üle 40 Võru seminaristi mälestuskoosviibimisele Võru Seminari juurde kuulunud hoonesse. Külastati ka Karl Pütsepa elukohta Koidula 12.

Karl Pütsep põgenes koos perekonnaga 1944 Rootsi, kus ta suri 1962.

*

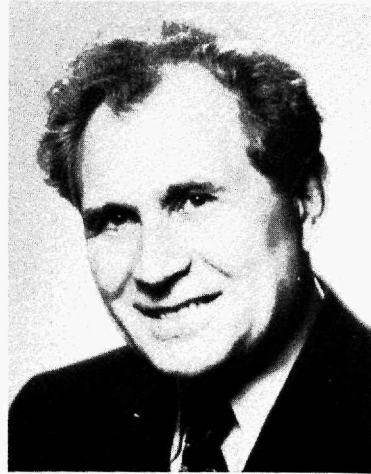
*Läänemaa Õpetajate Seminari vilistlaste kokkutulek 1. augustil 1982 Haapsalus. x — Johan Tamverk
xx — A. Fluss-Teaste.*

Läänemaa seminaristid on viimasel ajal ilmutanud suurt aktiivsust ühiste kokkutulekute korraldamisega. Esime- ne suurem kokkutulek toimus Haapsa- lus suvel 1981 ja teine kokkutulek sa- mas eelmisel suvel. Järgmine kokkutu- lek toimub eeloleval suvel Pärnus. Kokkutulekuid on sisustatud peamiselt oma kunagiste õpetajate õpetamistö- selgitamisega ja hindamisega. Lään- maa Õpetajate Seminaris töötas ju muu hulgas kauemat aega meie kuulus helilooja Cyrillus Kreek.

Praegu käib intensiivne andmete ko- gumine Läänemaa Õpetajate Seminaris töötanud õpetajate ja seal õppinute elu ja saatuse kohta.

*

Käesoleval kevadel möödub 50 aastat Tartu Pedagoogiumis Tartu Õpetajate Seminaris 14. lennu ja Rakvere Õpetaja- te Seminaris 12. lennu lõpetamisest. Kuuldavasti kavatakse seda märki- misväärsel tähtpäeval pidulikult tähis- tada.

12. veebruaril k. a. suikus surmale Arvid Randes, kes oli algusest peale aktiivsemaid töötajaid ja võitle- jaid meie rahvusliku kasvatuse võitlus- väljal Rootsisis. Ta oli ka usin kaastööli- ne meie „Bülletäänile”, viimati 26. numbris (1978).

*

SOOME TÄIENDUSKOOL SYDNEY'S

5. veebruaril k. a. alustas Sydney's oma tegevust soome täienduskool. Sel- lega on teostunud Sydney soomlaste ammune unistus.

Kooli eesmärgiks on anda täiendavat õpetust soome keeles kõnes ja kirjas ning teadmisi Soome maateadusest ja ajaloo- st. Vastavaid õpikuid oli juba Soomest saabunud. Kool töötab lau- päeviti soome koguduse ruumides.

Koolis alustas õppimist 28 last. Need jaotati kahte rühma: ühte rühma need, kes juba oskavad küllaldaselt soome keelt, mis on õpetuskeeleks selles rüh- mas; teise rühma paigutati õpilased,

kelle soome keele oskus oli puudulik või puudus üldse. Selle rühma õpetus- keeleks on inglise keel, kuid eesmärgi- ks on kodude intensiivsel kaasabil aja jooksul üle minna ka soome keelele.

Kooli tegevust juhivad 7-liikmeline hoolekogu ja õppetöösse on rakenda- tud kuus õpetajat. Suurimaks proble- miks on kõigile asjaosalistele pikad kooliteed ja rikutud laupäevad, aga in- nustus soomekeelse õpetuse vastu ole- vat väga suur.

Soovime oma hõimurahvale Sydney's parimat edu ja õnne soome keele õpe- tamises ja õppimises võõrsil!

VEEL KORD EESTLUSE IDEOLOOGIAST

Me oleme juba varemgi korduvalt käsitlenud — ka „Bülletääni” veergudel — küsimust eestluse ideoloogiast. Viimasel ajal ilmnenu mõttekäigud — peamiselt Austraalias ja Kanadas — sunnivad selle küsimuse uuesti esile tõstma.

On maid ja riike, kus seaduse järgi on kahesuguseid kodanikke: ühed kuuluvad selle riigi kodakondsusse ja on automaatselt ka selle maa rahvuse liikmed, ja teised, kes ei kuulu kodakondsusesse, on välismaalased, ükskõik mis rahvusest. Eestis elas eestlasi, m u l a s i ja välismaalasi. Mitte-eestlased, kes kuulusid Eesti kodakondsusse, säilitasid ka a m e t l i k u l t oma rahvuse, kuid kuulusid m u u l a s t e üldmõistete alla. Kes ei kuulunud Eesti kodakondsusse, olid välismaalased. Missugune sõna vastab eesti keele muulasele teistes keeltes?

Eesti oli rahvusküsimuses oma ajast kaugel ees. Nüüd on ka muus maailmas rahvusküsimuses uued tuuled puhumas. Hakatakse eri rahvustesse kuuluvaid riigialamaid toetama ja abistama neid oma keele ja päritolu säilitamisel. See on meile ülimalt rõõmustav nähe, sest meie rahvust ei määra mitte maa ega riik, kuhu me oleme elama sattunud, vaid meie päritolu, mis kestab edasi põlvest põlve. Meie päritolu kandvaks teguriks on eesti keel, mida tuleb säilitada niisamuti põlvest põlve ükskõik, kus maailmakolkas me asume. Peale Kodu-Eesti on saatus meid paisanud laiali üle maailma — Välis-Eestisse —, aga me kõik kuulume ikka ühte eesti rahvusse, keda seob ühine eesti keel.

Eesti rahvuse ja eriti eesti keele säilitamine tohutult suurele maa-alale väikeste rahvakillukestena, tihti ka päris üksikutena, hajutatuna tähendab raskest võitlust. Mida aeg edasi, seda raskemaks see võitlus muutub, aga me pea-

me vastu pidama! See on meie rahvusliku kasvatustöö ülesanne.

RAHVUSLIKU ÕPETUSTÖÖ ULATUS

Igasugune õpetus algab hällist. See kehtib eriti keele õppimise ja õpetamise kohta. Sellel alal tehtav õpetustöö jääb paljudes kodudes eesti keele osas tegemata või tehakse väga puudulikult. Seda tegemata õpetustööd tuleb hiljem tasa teha, mis on võimalik väga suurte raskustega.

Meie rahvusliku õpetustöö senist ulatust tuleb kõrgemal nihutada ja seda tuleb pikendada kuni noorte keskhariiduse saavutamiseni, s.o. umbes 18.-19. eluaastani. Siin tuleb kasutada peale eesti oma täienduskeskkoolide ja -gümnaasiumide, ka kõiki muid võimalusi kohaliku maa koolisüsteemi raamides, nagu on seda ka juba mitmel maal tehtud. Pikendatud eesti keele õpetuse ulatuse kaudu võime loota, et me saame oma tänapäeva noortest tulevikus eesti rahvuslikku eliiti, kes kannab ja juhib meie olemasolu võõrsil.

ABINÕUSID RAHVUSLIKU ÕPETUSTÖÖ TEOSTAMISEKS

Eespool juba märkisime, et on kodusid, kus eesti keele algõpetus jääb puudlikuks. Need kodud vajavad abi, sest ainult omal jõul ei saada seal selle ülesandega hakkama. Mõned aastad tagasi ilmus Austraalias „Õpime eesti keelt”, mis on määratud kodudele, kus on lapsi 5.-8. eluaastais. See on väga hea algatus, mis aga teistel maadel kasutamiseks vajab täiendamist ja laiendamist, ja selleks on tarvis selle uusi versioone. See oleks hädavajalik eesti keele õpik kodudele, lasteaedadele (mänguringidele), suvekodudele ja koguni ka eesti koolidele algõpetuse osas. Kes koostab

selle?

K e e l e õ p e t u s e alal on hädasti vaja jätku „Meie eesti keel” I-le ühes vastavate töövihikutega vähemasti kolme õppeaasta ulatuses, s.o. 5., 6. ja 7. õppeaastale.

N o o r s o o k i r j a n d u s e alal on tungiv vajadus vähemasti paari värske noorsooraamatu järele.

KUIDAS VÕIKSIME SAADA SUUREMAS ULATUSES UUSI ÕPIKUID JA NOORSOORAAMATUID

Senini on vajalike õpikute ja mõnede noorsooraamatute väljaandmise koormat peamiselt kandnud Rootsi-Eesti Õpperaamatufond. Seda rasket koormat tuleks jaotada ülemaailmses ulatuses. Selleks on ennekõike tarvis muretseda täielikku selgust järgmistes küsimustes:

1. Missuguseid õpikuid ja noorteraamatuid on meil vaja lisaks senistele või seniste asemele? Selleks on tarvis iga maa läbikaalutud seisukohta ja ettepanekut ja need kooskõlastada.
2. Missuguseid vajalikke uusi õpikuid või noorteraamatuid on iga maa tahteline ja suuteline ise välja andma?
3. Kui mõni maa ei ole suuteline ise välja andma ühtegi vajalikku uut õpikut või noorteraamatut, siis missuguse summaga on ta nõus toetama vajalike uute õpikute ja noorteraamatute väljaandmist?

Missugune organisatsioon võtab espool esitatud küsimuste ülemaailmses ulatuses selgitamise oma õlgadele?

VÄLIS-EESTIS LEIDUVA EESTIKEELSE KIRJAVARA TALLETAMINE

Oleme viibinud juba ligi 40 aastat võõrsil. Selle aja jooksul me oleme tootnud tohutult suurel hulgal eestikeelset kirjavara, mis on kandunud peamiselt meie kodudesse üle maailma. Peale selle on meie kodud hankinud

ka üsna rohkesti kodumaal ilmunud eestikeelset kirjavara, kui ka mitmete teede kaudu teoseid, mis olid ilmunud meie iseseisvuse ajal, nende hulgas leidub ka rohkesti haruldusi.

Aastad veerevad. Inimesed kaovad, aga kirjavara jääb. Tekib küsimus: kelle valdusse ja kuhu see jääb? Kas ei ole juba aeg asuda pärijateta või niisama kappides seisva või koguni põõningutel vedeleva eestikeelse kirjavara koondamisele sinna, kus selle järele võiks vajadus olla? Ma mõtlen meie organisatsioonidele ja koolidele, kus on olemas oma raamatukogud. Tähelepanekud näitavad, et meie kodudes kasutamata seisvate või pärijateta — neid esineb viimasel ajal üsna rohkesti! — mahajäänud raamatute hulgas leidub ka meie noortele kõigis vanuseastmeis sobivat kirjavara. Senikaua kuni turule jõuavad uued värsked noorteraamatud — tõenäoliselt selleks kulub hea hulk aastaid — me ajame läbi paremikuga senisest kirjavarast, mis vähegi sobib noortele kätte anda. Kadunud A. Rentiku algatusel teostus Rootsis mõned aastad tagasi noortele sobivate teoste korjandus, mis andis häid tulemusi. Kas ei tuleks ka kõigil teistel maadel teostada eeskätt noortele sobivate teoste kogumist? See võiks toimuda kohalike koolitoimkondade või teiste kooli- ja haridusküsimustega tegelevate organisatsioonide vahendusel.

*

Välis-Eestis ilmub üsna rohkesti perioodilisi trükitooteid. Järjest on näha kuulda ka juhuvaljaandeid mitmesuguste juubelite (tähtpäevade), Eesti Päevade jne. puhkudel. Kas ei tuleks ilmutada valjaandeid k õ i g i l m a a d e l senisest suuremas ulatuses kasutada ka rahvusliku kasvatuse küsimuste selgitamiseks?

Herman Rajamaa